
**VAMMAISTEN NÄKEMYKSET SASTAMALAN
KAUPUNGIN PALVELUIDEN KEHITTÄMISEEN**

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lahdensivu, syksy 2013

Niina Tuominen

LAHDENSIVU

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaalipedagoginen sosiaalityö

Tekijä	Niina Tuominen	Vuosi 2013
Työn nimi	Vammaisten näkemykset Sastamalan kaupungin palveluiden kehittämiseen	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia vammaisneuvoston käsityksiä Sastamalan kaupungin palveluiden kehittämistarpeista. Vammaisneuvosto koostuu eri vammaisjärjestöjen sekä Sastamalan kaupungin hallituksen nimeämistä edustajista. Työn tavoitteena oli selvittää millaisia kehittämistarpeita palveluissa on vammaisten ihmisten näkökulmasta.

Työn teoriaosuudessa on käsitelty kansalaisuutta vammaisten ihmisten näkökulmasta. Teoreettisen osan tavoitteena oli selvittää kansalaisuuden sisältöä, haasteita ja vaikutuksia vammaisten ihmisten elämään. Teorian avulla käsiteltiin myös kansalaisuuteen liittyviä perusoikeuksia, osallisuutta ja yhdenvertaisuutta sekä niiden merkitystä vammaisille ihmisille.

Tutkimus toteutettiin talvella 2012 kvalitatiivisena tutkimuksena työskennellen pienryhmissä Learning Cafe -menetelmän mukaisesti. Pienryhmätyöskentelyyn osallistui 11 vammaisneuvoston jäsentä.

Tutkimuksessa selvisi, että Sastamalan kaupungin palveluissa on kehitettävää vammaisneuvoston jäsenten näkökulmasta. Tärkeimpänä kehittämistarpeena tutkimuksessa ilmeni esteettömyyden saavuttaminen. Lisäksi palveluiden suunnittelussa, toteutuksessa sekä kehittämisessä toivottiin huomioitavan vammaisten ihmisten tarpeita. Tutkimuksen mukaan palveluiden saavutettavuutta sekä kaupungin kaikkien asukkaiden yhdenvertaisuutta tulee edistää.

Avainsanat vammaisuus, osallisuus, yhdenvertaisuus, aktiivinen kansalaisuus

Sivut 34 s

LAHDENSIVU
Degree Programme in Social Services
Sociopedagogical Social Work

Author	Niina Tuominen	Year 2013
Subject of Bachelor's thesis	The disabled people's views for developing the services by the city of Sastamala	

ABSTRACT

The purpose of this thesis was to examine how disability services provided by the city of Sastamala should be developed. The study focused on the views of the Council on Disability which consists of representatives appointed by various disability organizations and the City Council of Sastamala. The aim of the thesis was to examine the development needs from the perspective of the service users, i.e. people with disabilities.

The theoretical frame of reference has been dealt with the concept of citizenship from the disabled people's perspective. The aim was to clarify the contents, challenges and influences of citizenship in their life. With the help of different theories, the basic human rights, participation and equality as well as their meaning in the life of the disabled people has been analyzed.

The empirical study was conducted in the winter of 2012 as a qualitative research. It was carried out in small groups of eleven members from the Council on Disability applying the method of Learning Café.

It was concluded that there is room for improvement in the services provided by the city of Sastamala. According to the study, achieving accessibility was considered the most important development need. Furthermore, it was hoped that the disabled people's need would be observed in the planning, realization and development of services. According to the study, the accessibility of services and the equality of all the inhabitants of the town have to be promoted.

Keywords disability, participation, equality, active citizenship

Pages 34 p

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	VAMMAISUUS JA VAMMAISPOLITIikka	2
2.1	Vammaisuuden historia.....	2
2.2	Vammaisuuden määritelmä.....	3
2.3	Vammaispolitiikka	5
3	OSALLISUUS JA YHDENVERTAISUUS	6
3.1	Osallisuus käsitteenä	6
3.2	Osallisuus	7
3.3	Yhdenvertaisuus	8
4	KANSALAISUUS VAMMAISTEN IHMISTEN NÄKÖKULMASTA	9
4.1	Aktiivinen kansalaisuus.....	9
4.2	Vammaisten ihmisten aktiivinen kansalaisuus.....	11
5	AIKAISEMMA TUKIMUKSET	12
6	TUKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUKIMUSKYSYMYKSET	13
7	TUKIMUKSEN TOTEUTUS.....	13
7.1	Learning Cafe -menetelmä	14
7.2	Kvalitatiivinen tutkimus.....	15
7.3	Aineiston analyysi	16
7.4	Tutkimuksen luotettavuus	18
8	TUKIMUKSEN TULOKSET.....	19
8.1	Rakennetun ympäristön esteettömyys	19
8.2	Palveluiden saavutettavuus	21
8.3	Osallistumisen mahdollistaminen	23
8.4	Tiedottaminen.....	24
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	25
9.1	Tarpeiden huomioiminen	26
9.2	Yhdenvertaisuuden kokeminen	27
9.3	Yhteiskuntaan osallistuminen	27
10	POHDINTA.....	28
10.1	Osallisuuden mahdollistaminen	29
10.2	Yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen merkitys	30
10.3	Tutkimuksen arviointi	30
	LÄHTEET	32

1 JOHDANTO

Kiinnostus vammaisten ihmisten osallistamiseen palveluiden kehittämisessä alkoi toimiessani vammaispoliittisen ohjelman työryhmän jäsenenä. Opinnäytetyöaihetta valitessani tuntui luontevalta valita aihe, joka aidosti kiinnosti minua, ja jolla on myös yhteiskunnallista merkitystä. Omakohmainen kokemus vammaisten ihmisten osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien tarpeellisuudesta innoitti opinnäytetyön aiheen valinnassa. Ammatillista kasvuani ajatellen halusin näkökulmaksi vammaisten ihmisten näkemykset palveluiden toteutumisesta.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli osallistaa Sastamalan kaupungin vammaisneuvoston jäsenet palveluiden kehittämiseen. Toiminnallisen opinnäytetyön päämääränä oli laatia palveluiden kehittämistarpeet, jotka liitetään osaksi Sastamalan kaupungin vammaispoliittista ohjelmaa. Sastamalan kaupunki haluaa turvata vammaisten henkilöiden oikeudenmukaisen aseman kunnassaan puuttamalla epäkohtiin konkreettisin kehittämistoimenpitein. Tätä työtä varten käynnistettiin vammaispoliittisen ohjelman valmistelu. Ohjelmassa linjataan lähivuosien 2013–2017 konkreettiset vammaispoliittiset toimenpiteet.

Vammaispoliittinen ajattelutapa on kehittynyt viime vuosina. Lähtökohtana ovat perus- ja ihmisoikeudet ja yhteiskunnan kehittäminen. Maailmanlaajuisesti vammaisten henkilöiden oikeuksia edistää Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (YK:n yleissopimus, 2006). Vammaispoliittisen ajattelutavan voimakas muutos on vaikuttanut tapaamme asettaa tavoitteita, toimia ja tulkita asioita. Kaikille ihmisille avoimessa, demokraattisessa yhteiskunnassa jokaisella ihmisellä tulee olla itsemääräämisoikeus ja mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä. Kaikilla tulee myös olla edellytykset osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja olla yhteisön jäseniä. (Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 17.)

Opinnäytetyö toteutettiin Sastamalan kaupungin vammaisneuvoston jäsenten keskuudessa. Vammaisneuvosto on Sastamalan kaupungin ja sen alueella toimivien vammaisjärjestöjen sekä yksityisten vammaisten ja heidän omaistensa yhteistyöelin. Lisäksi vammaisneuvostossa on jäsenenä kaupunginhallituksen nimeämät virkamiesten edustajat. Vammaisneuvoston tehtävänä on edistää ja seurata kunnallishallinnon eri aloilla tapahtuvaa toimintaa vammaisten henkilöiden kannalta. Vammaisneuvosto voi tehdä aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja asioista, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden elämisessä ja suoriutumisessa. (Vammaisneuvosto n.d.)

Opinnäytetyön aineisto on hankittu Learning Cafe -menetelmän mukaisen pienryhmätyöskentelyn avulla talven 2012–2013 aikana. Tutkimukseen osallistui 6–11 vammaisneuvoston jäsentä. Tutkimus toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena.

2 VAMMAISUUS JA VAMMAISPOLITIikka

Yhteiskunnassa vallitseva ihmis- ja yhteiskuntakäsitys sekä yleiset elinehdot heijastavat vallalla olevaan vammaiskäsitykseen. Vammaiskäsitys puolestaan vaikuttaa vammaispolitiikan sisältöön ja tavoitemäärittelyihin. Sekä vammaiskäsitys että vammaispolitiikka ovat muuttuneet merkittävästi vuosikymmenien myötä. (Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006, 7.)

Seuraavaksi tarkastellaan tutkimukseen osallistuvan asiakasryhmän ominaispiirteitä. Ensin tarkastellaan vammaisuuden historiaa lyhyesti. Historian tunteminen auttaa ymmärtämään kunkin aikakauden suhtautumista vammaisuuteen ja vammaispolitiikkaan. Historian käsittelyn jälkeen avataan sekä vammaisuuden että vammaispolitiikan käsitteitä.

2.1 Vammaisuuden historia

Vammaisuuden historia länsimaissa on Vehmaan (2005, 75) mukaan ollut hyljeksinnän, syrjinnän ja sorron historiaa. Yksilön yhteiskunnallinen asema määräytyi syntymästä asti kiinteäksi, jossa ei ollut sosiaalisen aseman tai liikkuvuuden varaa. Mikäli yksilöllä ei ollut syntymästä lähtien paikkaa yhteiskunnassa, hän ei myöskään ollut osa yhteiskuntaa. Yhteiskunnassa oli myös tiukat vaatimukset samanlaisuudelle. Yksilön poikkeavuus katsottiin yhteiskunnan yhtenäisyyttä uhkaavana tekijänä, jolloin yksilö suljettiin yhteisön ulkopuolelle. Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta (2006, 7–8) tuo esille, että suhtautuminen vammaisuuteen on ollut syrjinnän leimaamaa ja se on sisältänyt tietämättömyyttä, ymmärtämättömyyttä, välinpitämättömyyttä ja jopa pelkoa.

Vehmas (2005, 79) toteaa, että vammaisuus on nähty länsimaisen historian aikana ominaisuutena, joka on asettanut ihmiset hierarkiassa moraalisesti sekä sosiaalisesti alempiarvoiseen asemaan muihin ihmisiin nähden. Vammaisuuden on ajateltu asettavan ihmisen tiettyyn sosiaaliseen asemaan, johon ei kuulu tasavertainen mahdollisuus esimerkiksi koulutukseen, työhön, liikkumiseen ja seksuaalisuuden ilmaisemiseen.

Modernissa yhteiskunnassa vammaisten ihmisten integroiminen on perustunut normaalistamiselle. Normaaliuden määrittely nousi olennaiseksi tekijäksi, jolloin vammaisten ihmisten kuntoutuksen, hoidon ja opetuksen tavoitteena on saada heidät toimimaan normaalien ihmisten tavoin. Vammaisten ihmisten mukauttaminen ja normaalistaminen on ollut eristämisen perusteena. (Vehmas 2005, 76–77.)

Vammaisuuden tarkastelun painopisteenä aina 1970-luvun puoliväliin saakka on ollut Valtioneuvoston selonteon vammaispolitiikasta (2006, 7–8) mukaan lääketieteellinen ja hoidollinen näkökulma. Vallitsevan ajattelutavan mukaisesti vammaisia ihmisiä hoidettiin usein erillään omissa laitoksissa. Myöhemmin vammaisuuden tarkasteluun alkoi tulla myös sosiaalinen näkökulma. Sosiaalinen näkökulma korosti vammaisuudesta aiheutuvien ongelmien aiheutuvan ympäristön ominaisuuksista ja yhteiskunnallisista rakenteista. Yhteiskunnassa ei tuolloin otettu vammaisten ihmisten

tarpeita riittävästi huomioon. Myös suhtautuminen vammaisuuteen muuttui siten, että vammaisia ihmisiä alettiin kohdella yhdenvertaisesti. Yhdenvertaisuusnäkökulman leviämiseen vaikuttivat erityisesti vammaisjärjestöjen, YK:n ja Euroopan neuvoston toiminta.

Vasta 1900-luvun lopulla Vehmaan (2005, 79–80) mukaan vammaiset itse ja vammaistutkijat ovat ryhtyneet kritisoimaan vallalla olevaa ajattelutapaa ja ovat pyrkineet tuomaan esille uutta vammaisuuden määrittelyä. Vammaisuus halutaan nähdä sosiaalisena ilmiönä samalla tavalla kuin esimerkiksi sukupuoli. Valtioneuvoston selonteossa (2006, 7–8) tuodaan esille, että 1990-luvulla voimistuivat ihmisoikeusnäkökulma ja vammaisen henkilön oma asiantuntijuus. Vammaiset ihmiset alettiin nähdä yksilöinä ja heitä koskevien asioiden keskipisteenä sekä itsenäisinä toimijoina. Palvelujen ja toimenpiteiden passiivisena kohteena oleminen väistyi uuden ajattelutavan myötä.

2.2 Vammaisuuden määritelmä

Vammaisuutta määritellään monien eri mallien avulla. Perinteisesti vammaisuutta on Haarnin (2006, 11) mukaan tulkittu hyväntekeväisyysmallin kautta. Vammaiset henkilöt nähdään hyväntekeväisyysmallissa elämään kykenemättöminä säälin ja avun kohteina. Vehmas (2004, 41–47) tulkitsee vammaisuutta lisäksi muun muassa lääketieteen, sosiaalipolitiikan tai koulutuksen näkökulmasta.

Lääketieteen näkökulma Vehmaan (2005, 111–113) mukaan määrittelee vammaisuuden toimintavajeiden kautta, jolloin vammaisuutta voidaan yrittää ehkäistä, parantaa ja kuntouttaa. Medikalisoiva vammaisuuden selittäminen oli juurtunut länsimaihin 1900-luvun alkuun mennessä. Tällöin huomiota kiinnitettiin ruumiillisiin virheisiin ja poikkeavuuksiin sekä niiden aiheuttamiin toiminnallisiin rajoituksiin. Maailman terveysjärjestön WHO:n Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokituksen mukaan sairauden ja vamman vaikutukset jakautuvat kolmeen ulottuvuuteen: 1) Vaurio, joka tarkoittaa psyykkisen, fyysisen tai ruumiin rakenteen tai toiminnon puutosta tai poikkeavuutta. 2) Toiminnanvajausta merkitsee toimintakyvyn puutosta tai rajoitusta. 3) Sosiaalinen haitta rajoittaa tai estää henkilöä suoriutumasta normaalilla tavalla. (WHO 1985.) Lääketieteellinen ajattelu ei kiinnitä huomiota vammaisuuden kokemukseen liittyviin sosiaalisiin ja materiaalsiin tekijöihin, jotka ovat merkittäviä vammaisten elämän muotoutumisessa.

Maailman terveysjärjestö WHO:n nykyinen luokittelu (WHO 2001) edustaa moniulotteista mallia, jossa vammaisuutta kuvataan seuraavien ulottuvuuden avulla: 1) ruumiin, aistien toiminnan tai rakenteen poikkeavuutena, 2) näistä seuraavana toiminnallisena poikkeavuutena, 3) toiminnallisena haittana tai rajoitteena, 4) osallistumisen rajoitteena, 5) ympäristön esteinä, 6) ympäristön terveyttä edistävinä tekijöinä. Luokittelu korostaa yhteiskunnallisten tekijöiden merkitystä vammaisen ihmisen elämään (Vehmas 2005, 113).

Sosiaalisessa lähestymistavassa tarkastelun painopisteenä ovat sosiaaliset tekijät, jotka vaikeuttavat ihmisten elämää sekä heidän osallistumistaan

yhteisölliseen elämään (Vehmas 2004, 41–47; 2005, 115). Vammaisuuden sosiaalinen selitysmalli on syntynyt Haarnin (2006, 12) tutkimuksen mukaan vastareaktionä lääketieteen, psykologian ja kasvatustieteen vammaistulkinnolle. Vammaisuuden sosiaalisiin selitysmalleihin sisältyy myös selkeä poliittinen ulottuvuus. Sosiaalipolitiikan näkökulmasta vammaisuus nähdään yksilön tilasta tai yhteisön käytännöstä johtuvaksi ilmiöksi, joka vaikuttaa esimerkiksi vammaisen työllistymiseen ja asumiseen.

Koulutuksen näkökulmasta vammaisuus herättää keskustelua esimerkiksi oppivelvollisuuden suorittamisesta siten, että suorittaako vammaisen sen yleisopetuksessa vai tarvitseeko hän erityisopetusta. Erityispedagogiikka on tieteenä käsitellyt vammaisten ihmisten oppimiseen ja kasvatukseen liittyviä kysymyksiä. Erityispedagogiikassa ja erityisopetuksessa on kysymys erityisten tarpeiden tunnistamisesta sekä pedagogisten toimenpiteiden rakentamisesta. Erityinen tarve on tiettyssä mielessä kiertoilmaus sanoille vammaisen ja poikkeava. Oppilaiden nimeäminen ja diagnosoiminen erityisiksi sisältääkin leimautumisen ja syrjinnän mahdollisuuden. (Vehmas 2004, 41–47; Vehmas 2005, 84, 94, 101–103.)

Vammaisuutta määritellään lisäksi Haarnin (2006, 11) teoksessa ihmisoi-keusmallin mukaisesti. Mallissa päähuomio kiinnitetään vammaisten ihmisoi-keuksiin ja niiden toteutumiseen ja toteuttamiseen. YK:n vammais-ten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus perustuu ihmisoi-keusmal-liin ja sen tarkoituksena on antaa vammaisille samat oikeudet yhteiskun-nalliseen osallistumiseen kuin kaikille muillekin. Yleissopimus on hyväk-sytty vuonna 2006. (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuk-sista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja, 2012.)

Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa (Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle 2010, 20) tuodaan esille vammaispolitiikan kehitty-mistä. 2000-luvulla vammaisuuden määrittelyssä on tuotu esille vammais-ten henkilöiden oikeuksia painottava näkökulma. Vammaispolitiikan pai-nopiste on ihmisoi-keuksien näkökulman myötä siirtynyt vammaisten hen-kilöiden yhteiskunnallisen osallisuuden ja yhdenvertaisuuden varmistami-seen. Sen mukaisesti yhteiskuntaa tulee kehittää niin, että kaikilla on mah-dollisuudet elää ja toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisten täysivaltaisen ja tasa-arvoisen elämän turvaamiseksi on Vehmaan (2004, 41–47) mukaan kuunneltava heitä itseään. Vammaiset ihmiset ovat parhai-ta oman elämänsä asiantuntijoita.

Vammaisuuden merkitys vaihtelee eri elämänvaiheissa ja erilaisissa elä-mäntilanteissa. Sen vuoksi vammaisuutta on Haarnin (2006, 15) mukaan tarpeen tarkastella elämänkulunäkökulmasta. Kokemukset karttavat elä-mänkulun myötä ja varhaisemmat elämänvaiheet vaikuttavat myöhempiin. Jokaisella ihmisellä on oma yksilöllinen elämänkulku. Vammaiset henki-löt ovat myös vammatyypistä riippumatta heterogeeninen ryhmä ja vam-maisten henkilöiden välillä on runsaasti eroja. Vammaisuus onkin moni-ulotteinen ilmiö.

Tässä tutkimuksessa olen määritellyt vammaisuutta edellä mainittuja mää-ritelmiä soveltaen. Sosionomin koulutustaustan mukaisesti kohtelen vam-

maisista henkilöitä ennen kaikkea yksilöinä. Tutkimuksessa ei myöskään ole eroteltu eri vamma-ryhmiä.

2.3 Vammaispolitiikka

Vammaispolitiikan historia on käynnistynyt vuonna 1993 Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen hyväksymistä vammaisten henkilöiden yhdenvertaistamista koskevista yleisohjeista vammaispolitiikan standardeiksi. Sekä YK:n vammaisten vuosi, joka Suomessa toteutettiin teemalla Täysi osallistuminen ja tasa-arvo että vammaisten vuosikymmen vaikuttivat merkittävästi vammaispolitiikkamme sisällön muotoutumiseen. Kunnallinen vammaisneuvostotoiminta käynnistettiin, osallistuva vammaisen ihminen – käsite laajeni, esteettömyyskartoituksista keskusteltiin ja niitä alettiin toteuttaa sekä uusi vammaispalvelulaki valmisteltiin. (Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006, 8.)

Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta (2006, 8) avaa vammaispolitiikan historiaa seuraavasti: vuonna 1995 laadittiin YK:n yleisohjeiden pohjalta Valtakunnallisen vammaisneuvoston toimesta vammaispoliittinen ohjelma Kohti yhteiskuntaa kaikille. Ohjelman tavoitteena oli edistää vammaisten kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia ja tasa-arvoa. Ohjelmassa luotiin suuntaviivat vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteuttamiselle ja täysivaltaistumiselle suomalaisessa yhteiskunnassa. Ohjelman laatimisen jälkeen ihmisoikeusnäkökulma on vahvistunut.

Pääministeri Matti Vanhasen I hallitus antoi valtioneuvoston selonteon vammaispolitiikasta keväällä 2006. Selontekoon on kirjattu suomalaisen vammaispolitiikan kolme keskeistä periaatetta: vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. (Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 21; Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006, 8–9.)

Suomen vammaispoliittisen ohjelman (Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle 2010, 22) mukaan pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmaan on kirjattu vammaispoliittisen ohjelman laatiminen vammaisten oikeudenmukaisen aseman turvaamiseksi. Hallituksen ohjelmaan on myös kirjattu vammaispoliittisen ohjelman tavoite linjata seuraavien vuosien vammaispolitiikan keskeiset toimenpiteet.

Suomen vammaispoliittisen ohjelman (Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle 2010, 23) tavoitteena on vammaisten henkilöiden oikeudenmukaisen yhteiskunnallisen aseman turvaaminen myös käytännössä. Yhteiskunnallisena tavoitteena on toteuttaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja syrjimättömyyttä. Ohjelmassa linjataan vammaispolitiikan tavoitteet vuosille 2010–2015 ja siitä eteenpäin. Vammaispoliittinen ohjelma luo pohjan vammaisten henkilöiden yhteiskunnallisen osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteuttamiselle.

3 OSALLISUUS JA YHDENVERTAISUUS

Hallituksen keskeisiä vammaispoliittisia tavoitteita ovat pitkään olleet vammaisten henkilöiden yhdenvertainen kohtelu sekä elämänhallinnan, työ- ja toimintakyvyn ja omatoimisuuden tukeminen. Hallituksen vammaispolitiikalla tavoitellaan yhteiskuntaa, joka tunnustaa vammaisten henkilöiden yhtäläiset oikeudet ja jossa vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus täysipainoisesti osallistua yhteiskunnan toimintaan. Osallistumisen kautta taataan myös vammaisten kansalaisten osallisuus. (Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 20; Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006, 27.)

Suomen vammaispoliittisen ohjelman (Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle 2010, 20) mukaan viime vuosina vammaisten henkilöiden asemaa on parannettu kehittämällä merkittävästi lainsäädäntöä ja palveluja. Yhteiskunnan esteettömyyttä ja saavutettavuutta on myös lisätty eri osa-alueilla. Suomen vammaispoliittinen ohjelman tavoitteena on vammaisten ihmisten osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutuminen. Osallisuus ja yhdenvertaisuus ovat tämän opinnäytetyön keskeiset käsitteet, joita avataan seuraavaksi.

3.1 Osallisuus käsitteenä

Osallisuus on käsitteenä uusi, joka on noussut viime vuosina keskusteluihin kansalaisten aktiivisuuden merkitystä korostettaessa. 1970-luvun loppupuolelta lähtien on keskusteltu voimaantumisen ja valtautumisen (empowerment). 1990-luvulla nousi yhteiskunnallisiin keskusteluihin varsinainen osallisuuden käsite, jota Euroopassa EU:n taholta on käsitelty erityisesti inklusion ja aktiivisen kansalaisuuden näkökulmasta. Inklusion käsite korostaa yhteisyyttä ja tasa-arvoa. Inklusion periaate korostaa vammaisten oikeuksia samoihin palveluihin kuin ei vammaisilla. (Kivistö 2011, 23; Repo 2004, 27.)

Kivistön (2011, 30) mukaan osallisuus on koettu vaikeaksi määritellä yksiselitteisesti ja sen kulloinenkin merkitys on vaihdellut käyttötilanteen mukaan. Osallisuuden vaihtoehtoina käytetyt osallistumisen, vaikuttamisen, kuulemisen ja aktiivisen kansalaisuuden käsitteet ovat kukin vain yksi osatekijä osallisuudessa. Pelkkä osallistuminen ei takaa osallisuutta, sillä osallistuminen voi olla vain nimi osallistumislistassa. Koskiahon (2002, 36) toteaa, että laaja-alaisesti tulkittava osallisuus voi olla osallistumista, osallistamista tai valtaistamista.

Sosiaalityössä on Juhilan (2002, 16; 2) mukaan nostettu esille osallisuuden tavoitteet sekä pyritty kehittämään ja mahdollistamaan osallisuutta. Osallistuva ja osallistava toiminta on vaihtoehtona aiemmalle integroivalle tai toiseutta tuottavalle sosiaalityölle. Osallistuva toiminta perustuu dialogisuudelle vammaisten henkilöiden kanssa ja osallistavalla toiminnalla rohkaistaan henkilöitä tuomaan oman äänensä kuuluviin. Sosiaalityön tarkoituksen voi määritellä asiakkaiden saattamiseksi osallisiksi yhteisestä yhteiskunnastamme.

3.2 Osallisuus

Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta (2006, 28) toteaa, että vammaisilla kansalaisilla on yhtäläinen oikeus osallisuuteen omien voimavarojensa mukaisesti. Osallisuus edellyttää vammaisten henkilöiden osallistumista kaikkeen heitä koskevaan suunnitteluun, päätöksentekoon ja toimenpiteisiin. Osallisuuden edellytyksinä ovat myönteinen suhtautuminen, vammaisten ihmisten tarpeiden huomioon ottaminen, rajoittavien esteiden tunnistaminen, esteiden poistaminen sekä esteiden ennakointi.

EU:n vammaisstrategiassa (Vammaisilla on yhdenvertaiset oikeudet 2010, 2) linjataan, että vammaisten ja heidän perheidensä pitäisi voida osallistua muiden kanssa yhdenvertaisesti kaikkeen yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen toimintaan. Heidän on voitava käyttää oikeuksiaan kansalaisina, mukaan luettuna oikeus liikkumisen vapauteen sekä asuinpaikan ja -tavan valintaan. Myös kulttuuri-, vapaa-aika- ja urheilutoiminnan on oltava heidän saatavillaan täysimääräisesti.

EU:n strategian (Vammaisten osallisuus 2007, 1) mukaan keskeisenä tavoitteena on tarjota vammaisille mahdollisuus oikeuksiin. Yhdenvertaiset mahdollisuudet vahvistavat vammaisuutta koskevia EU:n tavoitteita sekä voimaannuttavat vammaisia. Tarkoituksena on, että vammaiset ihmiset voisivat hyödyntää täysipainoisesti mahdollisuuksiaan ja osallistua yhteiskunnan toimintaan. Euroopan komissio haluaa saada kehitettyä työllisyysnäkömiä, esteetöntä pääsyä ja itsenäistä asumista. Vammaiset ovat mukana myös päätöksenteossa, sillä EU:ssa noudatetaan periaatetta, jonka mukaan ”vammaisia koskevia toimenpiteitä ei toteuteta vammaisia kuulematta”.

EU:n strategian (Vammaisten osallisuus 2007, 2–3) pyrkimyksenä on täysipainoinen osallistuminen. EU:n tavoitteina on vammaisille ihmisille työpaikan löytäminen ja sen säilyttäminen, laadukkaan koulutuksen ja elinikäisen oppimisen turvaaminen sekä itsenäinen asuminen. Nämä mahdollistavat vammaisille ihmisille täysipainoisen osallistumisen yhteiskunnan toimintaan ja parantavat heidän elämänlaatuaan.

EU edistää vammaisten yhdenvertaista kohtelua mm. syrjinnänvastaisen lainsäädännön ja strategian avulla sekä yhdenvertaisten mahdollisuuksien lisäämisellä. EU kiinnittää myös erityistä huomiota iän, sukupuolen ja sukupuolisen suuntautumisen syihin perustuvan syrjinnän vaikutuksiin vammaisilla henkilöillä. (Vammaisilla on yhdenvertaiset oikeudet 2010, 3.)

Suomen vammaispoliittisen ohjelman (Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle 2010, 21) mukaan vammaisten henkilöiden osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa on edelleen puutteita. Vammaiset ihmiset kokevat yhteiskunnan rakenteisiin ja asenteisiin liittyvät esteet, tiedon puutteen ja paikalliset erot vammaispolitiikan toteuttamisessa esteenä käyttäköseen täysimääräisesti yhteiskunnallisia oikeuksiaan, vapauksiaan ja velvollisuuksiaan.

Osallisuuden syntymisen yksi edellytys on sen kokeminen yhteisöllisillä areenoilla. Kivistön (2011, 27) mukaan vammaisten henkilöiden kohdalla

osallisuuden tavoitetta voidaan pitää haasteellisena, sillä erilaisten resurs-sien ja mahdollisuuksien puute vaikeuttaa löytämään yhteisöjä tai osallis-tumaan niihin. Toisaalta voidaan myös pohtia, missä määrin osallisuuden kokeminen vaatii yhteisöllisyyttä.

3.3 Yhdenvertaisuus

Suomen perustuslain perusoikeuksissa (731/1999 2: 6 §) yhdenvertaisuus määritellään seuraavasti: yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kansalaisuudestaan, kielestään, uskonnostaan ja vakaumuksestaan, mielipiteestään, vammastaan, terveydentilastaan, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liit-tyvistä syistä.

Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta (2006, 28) linjaa yhden-vertaisuuden olevan keskeinen ihmisoikeus, joka kuuluu kaikille. Ihmisoi-keusajattelun keskeisenä lähtökohtana on syrjimättömyys. Suomi on sitou-tunut YK:n ja Euroopan unionin jäsenvaltiona edistämään yhteiskuntaa, joka on syrjimätön ja avoin kaikille. Vammaisten kansalaisten syrjimättö-myys on turvattu perustuslailla.

EU: vammaisstrategiassa (Vammaisilla on yhdenvertaiset oikeudet 2010, 3) tuodaan esille, että vammaisuuteen tai ikään perustuva syrjintä on EU:ssa yleistä. Komission tavoitteena on saada täytäntöön EU: n direktii-vi, joka kieltää vammaisuuteen perustuvan syrjinnän työmarkkinoilla. Se myös edistää moninaisuutta ja torjuu syrjintää lisäämällä tietoisuutta EU:ssa ja kansallisella tasolla sekä tukee alan kansalaisjärjestöjen työtä. Komissio on antanut myös ehdotuksen toisesta yhdenvertaista kohtelua käsittelevästä direktiivistä, joka kattaa tavaroiden ja palvelujen saatavuuden työllisyysalan ulkopuolella.

Suomen vammaispoliittisen ohjelman (Vaha pohja osallisuudelle ja yh-denvertaisuudelle 2010, 29–32) mukaan yhdenvertaisuuden edellytyksinä voidaan pitää myönteisiä asenteita, palveluita, yhteiskunnan avoimuutta, saavutettavuutta ja esteettömyyttä sekä kuntoutusta. Yhdenvertaisuuden näkökulma tulee ottaa huomioon laaja-alaisesti politiikan eri lohkoilla.

Haarni (2006, 44) toteaa selvityksessään, että vammaisten henkilöiden pa-rissa oikeuksien ja mahdollisuuksien yhdenvertaisuus ei toteudu Suomes-sa. Eniten kehitettävää on hänen mukaansa työllistymisessä. Yhdenvertai-sia mahdollisuuksia rajoittavat myös esteettömyyden ja saavutettavuuden puutteet yhteiskunnan kaikilla sektoreilla.

4 KANSALAISUUS VAMMAISTEN IHMISTEN NÄKÖKULMASTA

Kansalaisuuden määritelmiä on historiamme aikana ollut lukuisia, sillä kansalaisuus ilmiönä on ollut sidoksissa vallitsevaan aikakauteen ja ympäristöön. Kansalaisuuden määritelmään ovat vaikuttaneet lisäksi poliittiset, sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet sekä ideologiset virtaukset. Kansalaisuuden sisällölliset merkitykset ovat siis kehittyneet historiallisen muutoksen mukana. Kansalaisuuden ideana voidaan pitää ajatusta, että kansalaisuudessa merkittävää on yksilön jäsenyys yhteisössä. Kansalaisuus liitetään erilaisiin ihmisten yhteiselämän muotoihin. (Nivala 2006, 25.)

Kansalaisuuden määritelmä käsittää Nivalan (2006, 28) mukaan myös ihmisyyden. Kansalaisuus ja ihmisyyden eivät ole toisistaan irrallisia asioita, vaan ihminen on aina sekä ihminen että kansalainen. Ihmistä ei myöskään kasvateta kansalaiseksi, vaan kasvatuksen tavoitteena on kasvun tukeminen sekä ihmisenä että kansalaisena. Kasvatuksella voidaan edistää ihmisen valmiuksia toimia kansalaisena. Ihmisenä kasvaminen on samalla kansalaisena kasvamista.

Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta tarkasteltuna kansalaisen yhteisö nähdään erityislaatuisena, missä korostuu kokonaisvaltainen syvä yhteisöllisyys. Yhteisöllisyys antaa tilaa jäsenten ainutlaatuisuudelle sekä kunnioittaa jokaista ihmistä. Yhteisön jäsenten keskinäiset lämpimät suhteet, välittäminen, jakaminen, yhteiset tavoitteet sekä tasavertainen ja avoin vuorovaikutus ovat yhteisöllisyyden tunnusmerkkejä. (Nivala 2006, 28.)

Nivala (2006, 84) toteaa, että aktiivisen kansalaisuuden käsitettä on viime vuosina käytetty runsaasti yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Huomiota kiinnitetään kansalaisten aktiivisen osallistumisen mahdollistamiseen sekä valmiuksien kehittämiseen. Seuraavaksi tarkastellaan aktiivisen kansalaisuuden yleistä käsitettä sekä sitä, miten kansalaisuus näyttäytyy vammaisten ihmisten näkökulmasta.

4.1 Aktiivinen kansalaisuus

Euroopan komissio (tiedonanto 2001, 33) määrittelee aktiivisen kansalaisuuden seuraavasti: aktiivinen kansalaisuus on kansalaisten osallistumista kulttuuri- ja talouselämään sekä poliittiseen, demokraattiseen ja yhteiskunnalliseen elämään yhteiskunnan kokonaisuudessa ja sen yhteisöissä. Aktiivinen kansalaisuus siis korostaa ihmisten yhteiskunnallista toimintaa ja kuulumista johonkin, yhteisöön ja yhteiskuntaan. Harju (2004, 22–23) ymmärtää aktiivisen kansalaisuuden laajana, kaikenlaisena aktiivisuutena niin omassa lähiyhteisössä kuin laajemmin yhteiskunnassa. Aktiivinen kansalaisuus on yksilön aktiivisuutta yksityiselämässä, työelämässä, yhteiskunnallisesti, järjestö- ja vapaaehtoistoiminnassa. Aktiivinen kansalaisuus voi olla osallistumista ja vaikuttamista.

Harjun (2004, 19; 21) mukaan aktiivinen kansalaisuus ei ole tarkkarajainen käsite ja sen tuleekin muuttua uusien haasteiden mukana. Aktiivisen kansalaisuuden käsitteessä on kysymys kuitenkin yhteisöön kuulumisesta. Sana aktiivinen painottaa tavoitteellisuutta kansalaisten omien yhteisöjen

tulevaisuuden muotoilemisessa sekä oman elämänsä arkkitehdeiksi ja toimijoiksi tulemisessa. Aktiivisen kansalaisuuden käsitteellä on lisäksi erilainen merkitys eri ihmisille; ja merkitys voi vielä vaihdella eri elämäntilanteissa.

Julkinen eli poliittinen kansalaisuus ilmenee Harjun (2004, 19) teoksessa yhteiskunnallisena osallistumisena ja vaikuttamisena. Yhteiskunnallinen osallistuminen ja vaikuttaminen edellyttävät dialogin mahdollisuutta. Dialogissa on kyettävä keskustelemaan julkisesti päätöksentekoon liittyvistä asioista, kuten päätöksenteon lähtökohdista ja päämääristä, päätöksentekoon liittyvistä suunnitelmista sekä niiden sisällöistä ja seurauksista.

Harju (2004, 20) toteaa, että aktiivinen kansalaisuus näyttäytyy monenlaisena toimintana. Muun muassa ehdokkuus ja äänestäminen vaaleissa, kunnallisten luottamustehtävien hoitaminen, ympäristöasioiden ajaminen, globalisaation vastustaminen, lähikirjaston puolustaminen ja toiminta yhdistyksissä on aktiivista kansalaisuutta. Aktiivinen kansalaisuus voi olla osallistumista ja vaikuttamista, suoraa toimintaa asioiden muuttamiseksi sekä yhteiskunnallista kriittisyyttä.

Aktiivisessa kansalaisuudessa tarvitaan monenlaista osaamista. Harju (2004, 23) kiteyttää osaamista tiettyjen ydinpätevyyksien hallitsemiseksi ennen kuin ihminen voi toimia aktiivisena kansalaisena. Keskeisimpiä tietoja ovat esimerkiksi perustiedot kansalaisen oikeuksista ja velvollisuuksista sekä mahdollisuudesta osallistua ja vaikuttaa. Aktiivisen kansalaisuuden edellyttämiä taitoja ovat muun muassa puhuminen, kirjoittaminen, kuunteleminen, keskusteleminen ja perustelevinen. Lisäksi ihmiseltä vaaditaan kykyä osallistua, hahmottaa yhteiskuntaa sekä arvottaa asioita. Aktiivisella kansalaisella tulisi olla myös taito olla kriittinen, kyky ottaa osaa, toimia ja vaikuttaa sekä taito tehdä yhteistyötä.

Aktiivinen kansalaisuus edellyttää ihmisiltä myös tiettyjä arvoja ja asenteita. Ihmisiltä tulisi löytyä Harjun (2004, 23) mukaan kiinnostusta yhteisiä ja yhteiskunnallisia asioita kohtaan, demokratian ja demokraattisten pelisääntöjen kunnioitusta, luottamusta demokratiaan, suvaitsevaisuutta ja erilaisuuden sietokykyä, toisten ihmisten ja ihmisoikeuksien kunnioittamista sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden hyväksymistä.

Aktiivinen kansalaisuus edellyttää laajaa tietoa mm. yhteiskunnan rakenteesta, paikallisesta ja kansallisesta hallinnosta sekä poliittisista puolueista. Aktiivisen kansalaisuuden vaatimuksia ovat lisäksi: valmius neuvotella ja toimia yhteistyössä muiden kanssa, kykyä hallita konfliktitilanteita, ottaa vastuuta ja ilmaista itseään sekä taitoa olla kriittinen. (Harju 2004, 23.)

Aktiiviseen kansalaisuuteen kasvamisessa ja kasvattamisessa tarvitaan Harjun (2004, 27) mukaan avoimuutta ja uteliaisuutta. Oppimisessa ja valmiudessa oppia tarvitaan ensisijaisesti avoimuutta. Avoimuus edesauttaa kulttuurien kohtaamista, edistää suvaitsevaisuutta ja lisää moniarvoisuuden kunnioitusta. Avoimuutta voidaan oppia kokemuksen kautta, kohtaamalla ja kuuntelemalla sekä olemalla ja toimimalla muiden ihmisten

kanssa. Siksi osallistuminen, mukanaolo ja dialogi ovat niin tärkeitä aktiiviseen kansalaisuuteen kasvamisessa.

Aktiivinen kansalaisuus ei toteudu ilman ihmisten osallistumisen etene- mistä dialogista käytännön toiminnaksi. Asioiden käytännön toimintaan saattaminen on keskeinen kompetenssi aktiiviseen kansalaisuuteen pyrittä- essä. Toimintaan saattamisessa tarvitaan suunnittelua, organisointia ja lo- pulta tekemistä. (Harju 2004, 28.)

4.2 Vammaisten ihmisten aktiivinen kansalaisuus

Aktiivisen kansalaisuuden käsite koskettaa henkilön elämää kokonaisval- taisesti. Tällöin tarkasteluun tulee ottaa koko elämänkulku. Kokonaisku- van saamiseksi on välttämätöntä ottaa huomioon useat eri elämänvaiheet sekä yhteiskunnan rakenteiden vaikutus aktiivisen kansalaisuuden syn- tyyn. (Häkkilä 2009, 65–90.)

Vammaisten ihmisten aktiivinen kansalaisuus on haastavaa. Häkkilä (2009, 65–90) toteaa, että yhdeksi esteeksi vammaisten ihmisten aktiivi- sessä kansalaisuudessa voi nousta hyvinvointipalvelujärjestelmästä saadun palvelun epäoikeudenmukaisuus. Palveluiden saavutettavuudessa saattaa olla ongelmia, joka heijastuu vammaisten henkilöiden koko elämään.

Aktiiviseen kansalaisuuteen liittyy Häkkilän (2009, 65–90) mukaan myös vammaisen henkilön minäkuva. Minäkuvaan vaikuttaa oma kokemus siitä, mikä toiminta on itselle hyväksi. Lisäksi minäkuvaan vaikuttavat ympäris- tön ja toisten ihmisten asettamat vaatimukset. Vammaisten kokemus oman elämänsä objektina olemisesta estää heiltä mahdollisuuden aktiiviseen toimintaan. Vammaiset henkilöt ovat jatkuvasti erilaisten toimien kohtee- na eivätkä välttämättä itse osallistu aktiivisesti omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon. Jotta näistä kokemuksista päästäisiin, on vammaisen henkilön tärkeä saada itse tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä.

Häkkilä (2009, 65–90) toteaa, että elämänkulku vammaisten ihmisten pa- rissa on hyvin erilainen kuin niin sanotulla valtaväestöllä. He kohtaavat usein enemmän ennakkoluuloja sekä vaikeuksia osallistumisessa. Tutki- mukset ovat osoittaneet, että työ ja koulutus koettiin tärkeimmiksi yhteis- kunnallisen osallistumisen muodoiksi. Ilman työtä ja koulutusta koetaan usein syrjäytyneisyyttä, mikä lisää riippuvaisuutta erilaisista tukitoimista.

On tärkeää myös ymmärtää se viitekehys, jossa vammaisten ihmisten elä- mää tarkastellaan. Vammaisten ihmisten on tärkeää löytää itseään koskeva viiteryhmä, jonka kautta he voivat saada apua ja tukea omaan tilanteeseen- sa. Oman viiteryhmän kanssa voidaan myös keskustella, mitä kansalaisuus heille merkitsee. Vammaisten ihmisten omia käsityksiä aktiivisesta kansa- laisuudesta olisi tärkeä selvittää, jotta voitaisiin miettiä keinoja purkaa yh- teiskunnassa vallitsevia esteitä osallistumiselle. Suomalaisessa yhteiskun- nassa tulisi helpottaa aktiivisen kansalaisuuden toteuttamisen mahdolli- suuksia ja madaltaa osallistumisen kynnyksiä. (Häkkilä 2009, 65–90.)

Aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi keskeisinä väylinä toimivat jär- jestötoiminta sekä vertaistukiryhmä. Häkkilän (2009, 65–90) tutkimusai-

neistosta nousi selkeästi esille tarve vahvistaa vammaisten ihmisten itsetvarmuuden ja elämänhallinnan tunteita. Järjestötoiminta ja vertaistukiryhmä näyttävät vaikuttavan merkittävästi elämänhallinnan tunteen kehittymisessä. Kokemus oman elämän hallinnasta vaikuttaa positiivisesti myös muilla elämänalueilla, mikä edistää aktiivista kansalaisuutta. Vammaisten ihmisten halu toimia yhteiskunnallisessa elämässä vaatii huomion kiinnittämistä itse toimintaan sekä toiminnan kautta saavutettaviin mahdollisuuksiin. Vammaisten ihmisten omien kokemusten kartoittamisella sekä toiminnan kehittämisellä voitaisiin löytää keinoja aktiivisen kansalaisuuden kokemuksen edistämiseksi.

5 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Tieto vammaisten ihmisten olosuhteista ja asemasta Suomessa on Haarnin (2006 12–13) mukaan hyvin hajallaan ja pirstaleista. Tieto on jakautunut moneen paikkaan tai sitä on kerätty satunnaisesti. Vammaistutkimukselta puuttuu myös vakiintunut asema ja sen rahoitus on riittämätöntä. Vammaisten henkilöiden asemaa ei seurata säännöllisesti. Vuosien mittaan kertyneet opinnäytetyöt yhdessä viranomaisten tekemien selvitysten ja muun tutkimuksen kanssa antavat kuitenkin jonkinlaisen kuvan vammaisten henkilöiden hyvinvoinnista ja elinoloista Suomessa.

Vammaistutkimuksen pirstaleisuus vaikutti opinnäytetyön tutkimustiedon hankintaan. Opinnäytetyössä on viitattu useisiin selvityksiin, joiden kautta on avattu käsitteitä ja määritelmiä. Tutkimuksia, jotka käsittelevät vammaisten ihmisten osallistumista sekä osallisuutta yhteiskuntaan, käsitellään seuraavaksi.

Ahponen (2008) on tutkimuksessaan Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen koonnut haastatteluin vaikeavammaisten nuorten elämäntilannetta. Tutkimus kuului vammaistutkimukseen osana yhteiskuntatieteellistä ja sosiaalipoliittista tutkimusta. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että vaikeavammaisuus vaikuttaa vaihtelevasti nuorten mahdollisuuksiin ja tulevaisuuden suunnitelmiin. Tärkeitä tekijöitä vammaisuuden ohella elämäntilannuksessa ovat persoonalliset ominaisuudet ja läheisiltä saatu tuki. Haastatellut nuoret saavuttivat joiltakin osin tavoitteensa, mutta monissa asioissa jäivät ulkopuolisiksi. Tulokset viittaavat siihen, että vammaiset lapset ja nuoret ovat vaarassa syrjäytyä jo koulussa ja omaksuvat sivullisen aseman myös myöhemmässä elämässään, mikäli heidän tarpeitaan ei oteta huomioon.

Kivistön (2011) Vaikeavammaisten osallistumista ja osallisuutta koskeva tutkimus kuvasi henkilökohtaisen avun asiakkaiden määrällistä osallistumista kodin ulkopuolisille areenoille sekä analysoi henkilökohtaisen avun mahdollistamaa laadullista osallisuutta. Tutkimuksen tuloksista ilmeni, että henkilökohtainen apu on vaikeavammaisille henkilöille merkittävä kodin ulkopuolisen osallistumisen mahdollistaja. Täysimääräisen osallisuuden näkökulmasta asiakkaan valitsemisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia tulisi lisätä liittyen esimerkiksi avustamisen aikatauluihin ja avustajana toimivaan henkilöön.

Alasaari, Järvinen ja Levonen (2011) selvittävät opinnäytetyössään Vammaisen yhteiskunnassa miten vammaisen ihminen kokee itsensä yhteiskunnan jäsenenä. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa, jolla voidaan lisätä vammaisten elämänlaatua. Opinnäytetyön tulokset osoittivat, että yhteisöllisyys yhteiskunnassa, tasa-arvo, itsemääräämisoikeus ja oikeudenmukaisuus koettiin toteutuvan yleisesti samanlaisina mahdollisuuksina kuin terveillä ihmisillä.

6 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää vammaisneuvoston edustajien käsityksiä Sastamalan kaupungin palveluiden kehittämistarpeista. Palveluiden kehittämistarpeiden selvitys liitetään tekeillä olevaan vammaispoliittiseen ohjelmaan. Kaupungin vammaispoliittisen ohjelman tavoitteena on kiinnittää huomiota vammaisten ihmisten asemaan yhteiskunnassa sekä siihen, kuinka heidän palvelunsa on järjestetty Sastamalan kaupungissa.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten Sastamalan kaupungin palveluita tulisi kehittää?

Kysymyksellä selvitettiin vammaisten ihmisten omia kokemuksia palveluiden kehittämistarpeista.

2. Minkälaisia epäkohtia Sastamalan kaupungin palveluissa on?

Kysymyksellä kartoitettiin vammaisneuvoston jäsenten näkemyksiä palveluiden epäkohdista.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuksen aineistoa kerättiin vammaisjärjestöjen edustajien tapaamisissa, jotka toteutettiin pienryhmätyöskentelynä. Tutkittavia ei valikoitu erikseen, vaan kaikille vammaisneuvoston jäsenille annettiin mahdollisuus osallistua tutkimukseen. Tutkimus perustui vapaaehtoiseen osallistumiseen sekä aineistosta tehtiin yhteinen kooste, jolla turvattiin osallistujien anonymiteettiä.

Aineisto kerättiin tapaamisissa, joita järjestettiin talven 2012–2013 aikana yhteensä kuusi kertaa. Tutkimukseen osallistui vammaisneuvoston edustajista 6–11 henkilöä siten, että osallistujien määrä vaihteli eri tapaamisissa. Tutkimukseen osallistujat edustivat eri vammaisjärjestöjä. Vammaisneuvostossa jäsenenä ovat myös Sastamalan kaupunginhallituksen nimeämät virkamiesten edustajat, jotka eivät osallistuneet tutkimukseen.

Tutkimus toteutettiin pienryhmätyöskentelynä Learning Cafe -menetelmän mukaisesti. Learning Cafe -työskentely tapahtuu niin kutsutuissa kahvilapöydissä, joten tapaamisissa osallistujat jaettiin pienryhmiin; kahvilapöytään. Osallistujien keskuudesta valittiin pöytien puheenjohtajat, joiden tarkoituksena oli johtaa ryhmänsä keskustelua sekä kirjata ryhmän keskustelun tulokset muistiin.

Kahvilapöytien keskustelun teemoina käytettiin Sastamalan kaupungin palveluprosesseja, joihin kaupungin virkamiehet olivat laatineet oman näkemyksensä palveluiden nykytilasta ja kehittämistarpeista. Kaupungin palvelut on jaettu seuraaviin prosesseihin: sosiaali- ja terveysterveyst, kasvu ja kulttuuri sekä yhdyskunta ja ympäristö. Vammaisneuvoston edustajien kokemuksia peilattiin virkamiesten laatimiin koosteisiin palveluista. Pienryhmätyöskentelyn tarkoituksena oli nostaa esiin palveluiden mahdollisia epäkohtia ja kehittämistarpeita.

Tapaamisissa kertyi tutkimusaineistona tekstiä yhteensä 12 sivua. Aineiston kertyminen vaihteli eri tapaamisissa ja siihen vaikutti osaltaan osallistujamäärä sekä tapaamisessa käyty keskusteluteemat. Aineistoa kertyi kaikkiin keskusteluteemoihin hyvin. Teemoista yhdyskunta ja ympäristö sekä sosiaali- ja terveysterveyst keräsivät suurimman aineistomäärän.

Jokaisesta tapaamiskerrasta tehtiin yhteinen kooste pienryhmäkeskustelujen tuloksista. Pienryhmätyöskentelyistä tehty kooste lähetettiin kunkin tapaamisen jälkeen koko vammaisneuvoston jäsenille luettavaksi. Koosteet sekä koko aineisto myös taltioitiin kirjallisessa muodossa.

Tutkimuksen lähtökohtana oli laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimusote. Laadullisen tutkimuksen aineiston muodostamisessa on hyödynnetty asiakasta osallistavia ja dialogisia menetelmiä. Menetelmän avulla osallistettiin vammaisneuvoston jäseniä sekä annettiin heille kokemus erilaisesta tavasta työskennellä.

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 83) kiteyttävät osallistavaa tutkimusta seuraavasti: Osallistava tutkimusmenetelmä antaa arvon projektiin osallistuvien henkilöiden tiedolle sekä eri näkökulmille. Osallistavassa tutkimuksessa asioiden eri puolet tulee esille parhaiten, kun asioista keskustellaan ryhmässä. Tutkijan rooli osallistavassa tutkimuksessa on osoittaa kunnioitusta sekä tutkimukseen osallistuneita henkilöitä että heidän tietämystään kohtaan. Tutkija toimii fasilitaattorina tai katalysaattorina: hän kokoaa ja koordinoi ihmisiltä tulevia ideoita, mutta ei itse toteuta niitä. Tutkimusprosessissa tärkeintä on tutkimukseen osallistuvien oppiminen. Tutkijan tehtävänä on ensisijaisesti mahdollistaa osallistujien oppiminen, jonka uskotaan johtavan toimintaan ja toiminnan ylläpitämiseen.

7.1 Learning Cafe -menetelmä

Learning Cafe on suomennettu esimerkiksi oppimiskahvilaksi (Kupias 2007, 93; Peltola 2010, 18). Learning Cafe -menetelmää käytetään ryhmätyöissä, joissa tavoitteena on etsiä ideoita ja kehittää uutta. Perusajatuksena on työskentelyn dialogisuus siten, että jokainen osallistuja voi tuoda esiin omat ajatuksensa. Oleellista on myös se, että ideoita tuotetaan ryhmässä ja niitä reflektoidaan sekä kehitetään edelleen. Menetelmän keskeisenä ajatuksena on, että sen avulla voidaan jakaa kokemuksia, luoda uutta tietoa ja rakentaa yhteistä näkemystä.

Kupiaan (2007, 93) mukaan Learning Cafe -työskentely tapahtuu pienissä ryhmässä, yleensä neljä – viisi henkilöä ryhmää kohden, niin kutsutuissa

kahvilapöydissä. Learning Cafen ideaan kuuluu, että jokaisessa pöydässä on puheenjohtaja eli isäntä tai emäntä, jonka tehtävänä on keskustelun ylläpitäminen ja asioiden kirjaamisessa apuna oleminen. Keskusteluista syntyneet asiat, niin kutsutut muistiinpanot voivat olla sanallisia, erilaisia ideoita, kuvia tms. Työskentelyn tarkoituksena on, että jokainen osallistuja voi kirjoittaa vapaasti ajatuksiaan ja keskustelun aiheita.

Keskusteluaikaa yhdessä kahvilapöydässä on noin 10–20 minuuttia. Ajanottajan tehtävänä on antaa merkki keskusteluajan päättymisestä. Ajan päättymisen jälkeen osallistujat vaihtavat toiseen kahvilapöytänsä, mutta jättävät pöytäliinan, eli tekemänsä muistiinpanot paikalleen. Pöydän isäntä/emäntä jää pöytään, sillä hänen tehtävänä on kertoa pöytään tulevalle uudelle ryhmälle mihin edellisen ryhmän keskustelu on päätynyt ja mistä aiheista ryhmässä keskusteltiin. Uusi ryhmä jatkaa keskustelunsa siitä, mihin edellinen ryhmä on sen lopettanut. Ryhmien kokoonpanoa voidaan vaihdella myös siten, että osa ryhmän jäsenistä jää samaan pöytään ja osa jäsenistä vaihtaa uuteen kahvilapöytänsä. Näin pöytää vaihtavat henkilöt vievät mukanaan edellisestä pöydästä hankitut ideat uuteen keskusteluun reflektoitavaksi. Learning Cafelle varatusta ajasta riippuen jokainen ehtii käymään useammassa kahvilapöydässä. Maksimiaika pöytäkeskustelulle on 1,5 tuntia. (Kupias 2007, 94.)

Kupias (2007, 94.) toteaa, että Learning Cafen mukaisesti pöytäkeskustelun päätyttyä ryhmiä pyydetään tiivistämään keskustelunsa tulokset muutamaaan aiheeseen liittyvään keskeiseen näkökulmaan. Kahvilapöytien isäntä tai emäntä voi myös tehdä yhteenvedon kaikista pöydässä käydyistä keskusteluista. Näin saadaan esiin prosessi, joka on syntynyt keskustelujen aikana. Tämän yhteenvedon aikana kaikilla keskusteluun osallistuneilla on vielä mahdollisuus kommentoida sekä eri kahvilapöytien prosesseja että niiden tuotoksia. Pöydissä tuotettu materiaali toimitetaan myöhemmin koostettuna kaikille osallistuneille. Näin heillä on mahdollista palata Learning Cafessa tuotettuun materiaaliin.

7.2 Kvalitatiivinen tutkimus

Tutkimus toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Kvalitatiivinen tutkimusote antoi mahdollisuuden joustavaan tutkimuksen toteutuksen ja suunnitteluun. Kvalitatiivinen tutkimusote antoi myös työkaluja kuvata vammaisten ihmisten omia näkemyksiä palveluista.

Vilka (2005, 97) toteaa, että kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän perustana on tarkastella merkitysten maailmaa. Merkitykset ilmenevät ihmisten välisinä suhteina, joista muodostuu merkityskokonaisuuksia. Merkityskokonaisuuksiksi kutsutaan ihmisistä lähtöisin olevia ja ihmisiin päätyviä tapahtumia, kuten toimintaa, ajatuksia ja päämäärien asettamista. Tavoitteena on kuvata ihmisten omia kokemuksia todellisuudesta.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Todellisen elämän kuvaaminen sisältää niitä asioita, joita ihminen pitää itselleen merkityksellisinä ja tärkeinä. Tähän sisältyy ajatus todellisuuden moninaisuudesta. Tavoitteena kvalitatiivisessa tutkimuksessa on

kohteen mahdollisimman kokonaisvaltainen tutkiminen. Tutkimus toteutetaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157; 160.)

Kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän erityispiirteenä voidaan pitää sitä, että tutkimuksen tavoitteena ei ole totuuden löytäminen tutkittavasta asiasta. Tutkimuksella tavoitellaan tutkimisen aikana muodostuneiden tulkintojen avulla ihmisen toiminnan ja kulttuurin esiintuomista. Ihmisen toiminnasta muodostetaan tulkintoja muun muassa havaintojen avulla. (Vilkka 2005, 98)

Tutkimustiedon keruun instrumenttina kvalitatiivisessa tutkimuksessa toimii Hirsjärven ym. (2007, 160) mukaan ihminen itse. Tutkija luottaa enemmän omiin havaintoihinsa sekä keskusteluihin tutkittavien kanssa kuin erilaisin mittausmenetelmin saavutettuun tietoon. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkittavien näkökulmat ja ääni pääsevät esille. Hirsjärvi ym. (2007, 157) toteavat lisäksi, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa arvot muovaavat tapaa ymmärtää tutkittavia ilmiöitä. Tutkija ei voi toimia näistä arvolähtökohdista irrallaan.

7.3 Aineiston analyysi

Opinnäytetyön aineistoanalyysi toteutettiin aineistolähtöisen sisällönanalyysimenetelmän avulla. Sisällönanalyysi on Tuomen ja Sarajärven (2009, 91; 103) mukaan perusanalyysimenetelmä, jota pystytään hyödyntämään kaikissa laadullisissa tutkimuksissa. Menetelmällä voidaan analysoida sisältöä objektiivisesti ja systemaattisesti. Sisällönanalyysin tarkoituksena on pyrkimys järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen arvokasta sisältöä. Sisällönanalyysilla tavoitellaan aineiston monitahoista ja yksityiskohtaista tarkastelua.

Sisällönanalyysilla tarkoitetaan kootun tietoa-aineiston tiivistämistä niin, että tutkittavia ilmiöitä voidaan luonnehtia lyhyesti ja yleistävästi. Tutkittavien ilmiöiden väliset suhteet saadaan sisällönanalyysilla myös selkeästi näkyviin. Keskeistä sisällönanalyysille on samanlaisuuksien ja eroavaisuuksien erottelu tutkimusaineistosta. Tekstiaineistosta poimitaan sanat ja sanailmaukset ja ryhmitellään ne samaan luokkaan, jotka merkitsevät samaa.

Laadullisen aineiston analysoinnin tarkoituksena on Tuomen ja Sarajärven (2009, 108) mukaan informaatioarvon lisääminen. Laadullisen tutkimuksen hajanaisesta aineistosta pyritään luomaan mielekäs, selkeä ja yhtenäinen informaatio. Analyysilla luodaan aineistoon selkeyttä.

Aineistolähtöinen eli induktiivinen sisällönanalyysi jäsennetään Tuomen ja Sarajärven (2009, 108–113) mukaan kolmivaiheiseksi prosessiksi: 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi eli ryhmitely ja 3) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Aineiston pelkistämässä eli redusoinnissa aineistosta karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois. Pelkistäminen voi olla joko informaation tiivistämistä tai pilkkomista osiin. Sisällönanalyysissä tulee määrittää ennen analyysin

aloittamista nk. analyysiyksikkö, joka voi olla sana, lause tai ajatuskokonaisuus.

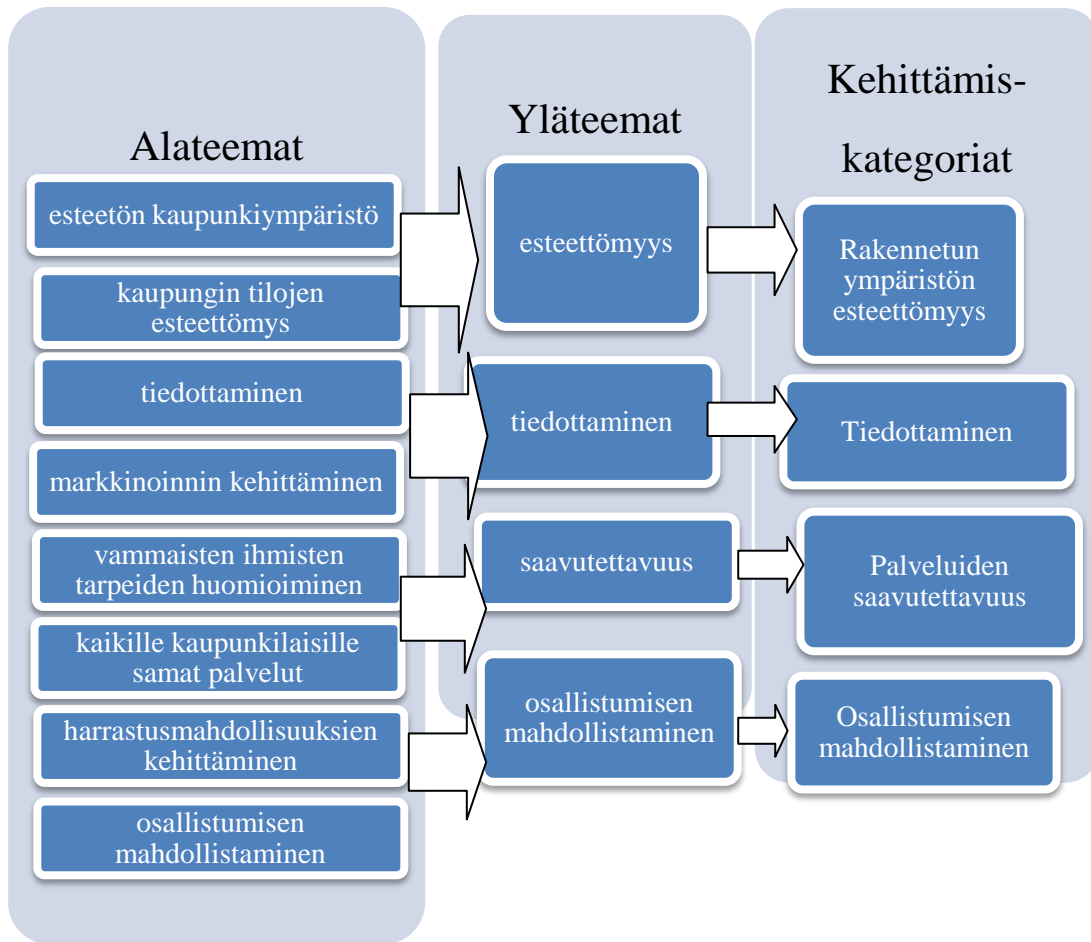
Tutkimusaineiston perustana olivat Sastamalan kaupungin palvelut, jotka on jaettu seuraaviin prosesseihin: sosiaali- ja terveysterveyst, kasvu ja kulttuuri sekä yhdyskunta ja ympäristö. Näihin valmiiksi luokiteltuihin prosesseihin tutkimuksessa kerättiin vammaisneuvoston jäsenten näkemyksiä. Sisällönanalyysin määrittämistä ohjasi tutkimustehtävä, joka tutkimuksessani oli vammaisten ihmisten näkemykset palveluiden kehittämistarpeista.

Aineiston pelkistämävaiheessa olen koonnut eri prosesseihin nousseita vammaisneuvoston kehittämistarpeita seuraaviksi teemoiksi: esteetön kaupunkiympäristö, kaupungin tilojen esteettömyys, tiedottaminen, markkinoinnin kehittäminen, vammaisten ihmisten tarpeiden huomioiminen, kaikille kaupunkilaisille samat palvelut, harrastusmahdollisuuksien kehittäminen sekä osallistumisen mahdollistaminen. Teemat muodostuivat niistä vammaisneuvoston näkemyksistä, jotka toistuivat useaan kertaan ja joita korostettiin eri palveluiden kehittämistarpeissa. (Kuvio 1.)

Aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyssä aineistoa käydään läpi tarkemmin, jolloin aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Klusteroinnissa luodaan pohja tutkimuksen perusrakenteelle sekä tutkittavasta ilmiöstä alustavia kuvauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.)

Ryhmittelyssä olen yhdistänyt samaa tarkoittavat asiat samaan luokkaan ja antanut kategorialle sen sisältöä hyvin kuvaavan nimen. Tässä vaiheessa olen käyttänyt omaa tulkintaani siitä, mitkä asiat voin yhdistää samaan kategoriaan. Ryhmittelyssä olen käyttänyt aiemmin mainitsemiani teemoja, joiden keskiöön nousivat esteettömyyden, saavutettavuuden, tiedottamisen ja osallistumisen ulottuvuudet. Ryhmittelyssä on nostettu tärkeimmät kehittämistarpeet esiin, jotka olen jaotellut ja nimennyt seuraaviin kategorioihin: rakennetun ympäristön esteettömyys, palveluiden saavutettavuus, osallistumisen mahdollistaminen ja tiedottaminen.

Aineiston abstrahoinnissa Tuomen ja Sarajärven (2009, 111) mukaan erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja valikoidun tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Abstrahointia jatketaan yhdistelemällä luokituksia niin kauan kuin se aineiston sisällön näkökulmasta on mahdollista. Olen karsinut tutkimusongelman kannalta epäolennaisen informaation, kuitenkin hävittämättä tärkeää informaatiota. Havainnot tiivistyivät erityisesti sillä perusteella, mikä oli tutkimuskysymysten kannalta olennaista.

Kuvio 1 Aineiston analyysin havainnollistaminen.

7.4 Tutkimuksen luotettavuus

Opinnäytetyössä olen analysoinut tutkittavien koostamaa aineistoa objektiivisesti sekä ilman ennakoasenteita ja käsityksiä. Aineiston käytössä on huomioitu sen monipuolinen hyödyntäminen sekä erilaiset menetelmät. Tutkimuksen eri vaiheissa on tutkittaville kerrottu avoimesti tutkimuksesta, joka on lisännyt tutkimuksen luotettavuutta. Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden lisäävänä tekijänä on Hirsjärven ym. (2007, 227) mukaan tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta. Tarkkuus koskee kaikkia vaiheita.

Eskolan ja Suorannan (2008, 210) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti sekä tutkijan rooli tutkimuksensa keskeisenä tutkimusvälineenä. Pääasiallisin luotettavuuden kriteeri on siis tutkija itse ja luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia.

Tutkimuksen kohderyhmä oli koottu vammaisneuvoston jäsenistä, joiden osallistuminen tutkimukseen oli vapaaehtoista. Moni kertoi tutkimukseen osallistumisellaan haluavansa omalta osaltaan vaikuttaa vammais-

palvelujärjestelmän kehittämiseen asiakkaiden tarpeita vastaavaksi. He halusivat mahdollisuuden kuvata vammaispoliittisen ohjelman kehittämistarpeita sekä palvelujen riittämättömyyttä omien kokemustensa kautta.

Vammaisneuvostossa kerrottiin mahdollisimman tarkasti tutkimuksesta ja sen tavoitteista, jotta neuvoston jäsenillä olisi käytössään riittävästi tietoa, jonka perusteella ratkaista osallistuuko tutkimukseen. Tutkimusta varten anottiin tutkimuslupaa vammaisneuvostolta, joka käsitteli sen kokouksessaan.

Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös tutkittavien anonymiteetin turvaaminen. Tutkimusraportista ei tule esille sellaisia tietoja tutkittavista, joiden perusteella he olisivat ulkopuolisten tunnistettavissa.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimus pyrkii antamaan realistisen ja keskeisen käsityksen palveluiden kehittämisestä vammaisneuvoston näkökulmasta. Tutkimuksessa kerättiin aineistoa vammaisneuvoston jäseniltä. Tutkimuksen tulokset hankittiin pienryhmätyöskentelyn avulla, jonka tavoitteena oli sekä osallistaa vammaisneuvoston jäsenet palveluiden kehittämiseen että koostaa kehittämistarpeet yhdeksi kokonaisuudeksi vammaispoliittista ohjelmaa varten. Tutkimuksen osallistujille mahdollistettiin anonymiteetti sekä heidän mielipiteensä esiintuominen.

Tutkimustulosten esittelyssä on käytetty aineiston suoria lainauksia varmistamaan vammaisneuvoston jäsenten näkemyksiä. Suorat lainaukset on sisennetty tekstiin. Suorat lainaukset aineistosta lisäsivät osaltaan myös tutkimuksen luotettavuutta. Vammaisneuvoston jäsenten näkemykset tulivat esiin pohdittaessa palveluiden kehittämistä. Tutkimuksessa vammaisneuvoston edustajien työskentelyn lähtökohtana oli virkamiehiltä koottu kooste Sastamalan kaupungin palveluiden nykytilasta ja kehittämistarpeista. Virkamiehiä oli pyydetty kokoamaan palveluiden kehittämistarpeita vammaispoliittisesta näkökulmasta.

Seuraavaksi käydään läpi tutkimuksessa analysoitua aineistoa. Tutkittavan aineiston suoria lainauksia peilataan vammaisuutta käsitteleviin tutkimuksiin ja selvityksiin.

8.1 Rakennetun ympäristön esteettömyys

Rakennettu ympäristö käsittää kaupungin omistuksessa tai käytössä olevat tilat ja kiinteistöt sekä muun kaupunkiympäristön. Tutkimuksessa vammaisneuvoston jäsenet toivat esille rakennetun ympäristön kehittämishaasteeksi esteettömyyden. Vammaisneuvoston jäsenten mielestä tärkeintä olisi kaupungin tilojen esteettömyyskartoituksen tekeminen. Esteettömyyskartoituksen lisäksi tutkimuksessa nostettiin esille sisäilman laadun parantaminen. Tutkimuksessa vammaisneuvoston jäsenet nimesivät tiloja ja kohteita, joiden esteettömyys ei täytä vaadittuja kriteereitä.

Kaupungin omien tilojen sekä seurakunnan tilojen esteettömyydessä on parannettavaa.

Edellytämme, että kaupungin tilojen esteettömyyskartoituksen tekeminen tapahtuu viipymättä.

Koulukiinteistöihin laadittava esteettömyyskartoitus, mikä takaa myös toimivat toimenpiteet. Kiinnitettävä huomiota terveellisiin opetustiloihin mm. sisäilman laadun parantaminen.

Haarni (2006, 30) tuo esille, että vammaisten ihmisten ongelmat syntyvät heidän tarpeidensa huomiotta jättämisestä rakennettaessa ja suunniteltaessa ympäristöä. Hän myös muistuttaa, että esteettömyys tarkoittaa kokonaisvaltaista erilaisten käyttäjien näkökulmien huomioimista.

Muu kaupunkiympäristö käsittää yleiset tilat ja tiet, joita kaupungin asukkaat käyttävät. Vammaisneuvoston jäsenten mielestä julkisten tilojen esteettömyys takaisi kaikille tasavertaisen mahdollisuuden osallistumiseen. Tutkimuksessa vammaisneuvoston jäsenet korostivat teiden kunnossapitoon liittyviä kehittämistarpeita. Etenkin talviolosuhteet tuovat haasteita liikkumiseen, jolloin teiden auraukseen ja hiekoitukseen tulee kiinnittää enemmän huomiota. Vammaisneuvoston jäsenten mukaan teiden ja alueiden kunnossapito vaatii huolellisuutta ja esteettömän kulkemisen huomioimista. Liikkumista helpottaa vammaisneuvoston jäsenten mukaan myös levähdyspenkkien määrä sekä huoltaminen.

Kaikilla kaupunkilaisilla myös vammaisilla ja ikäihmisillä on oltava tasavertainen mahdollisuus käyttää kaupungin tiloja, joiden tulee olla esteettömiä.

Myös haja-asutusalueella olevien kevyenliikenteenväylien kunnossapitoon on kiinnitettävä huomiota.

Kevyenliikenteenväylästä kattavammaksi.

Hiekoitukseen ja auraukseen panostettava koko kunnan alueella.

Levähdyspenkkien kunnosta on huolehdittava ja selvitettävä voiko niitä lisätä keskusta-alueelle ja haja-asutusalueille.

Pyörätuolilla ja/tai rollaattorilla alikulkutunneleissa kuluminen on hankalaa tai joskus jopa mahdotonta niiden jyrkkyyden vuoksi.

Talviolosuhteet ja sateet vielä hankaloittavat liikkumista.

Kumpuvuori ja Högbacka (2003, 83) tuovat selvityksessään esille julkisten tilojen merkityksen yhdenvertaisuuden kokemisessa. Mikäli rakennusten fyysisten ominaisuuksien vuoksi henkilön pääsy rakennukseen on mahdotonta, loukataan tällöin henkilön liikkumisvapautta ja yhdenvertaista kohtelua. Henkilö on eristetty yhteisön ulkopuolelle yksittäisessä tapauksessa. Julkisten tilojen soveltavuudella kaikkien käytettäväksi on yhteyksiä liikkumisvapauden lisäksi myös muihin perus- ja ihmisoikeuksiin.

Tutkimuksessa vammaisneuvoston jäsenet korostavat esteettömän kaupunkiympäristön vaikutusta kaupunkilaisiin. Rakennusten esteettömyyttä parannetaan vammaisneuvoston jäsenten mielestä muutoksilla ja korjauksilla, joihin heidän mukaansa tulisi varata riittävästi resursseja. Vammaisneuvoston jäsenet tuovat tutkimuksessa esille, että suunnittelulla on merkitystä toimivan ja esteettömän kaupunkiympäristön toteuttamisessa.

Esteetön kaupunkiympäristö tuo kaupunkilaisille ja kaupungille säästöjä: mitä esteettömämpi kaupunkiympäristö, sitä vähemmän kaupunkilaiset tarvitsevat kulkemiseen apua tai apuvälineitä.

Muutokset ja korjaukset, jotka mahdollistavat kotona asuminen, on tehtävä asiakkaan yksilöllisen tarpeen mukaan ja viipymättä. Muutostöihin on varattava tulevaisuudessa enemmän rahaa, koska kotona asuminen on huomattavasti edullisempaa yhteiskunnalle kuin laitoshoido.

Hyvän suunnittelun ja rakennusaikaisen valvonnan avulla mahdollistetaan esteettömän kaupunkiympäristön toteuttaminen.

8.2 Palveluiden saavutettavuus

Palveluilla tarkoitetaan sekä julkisia että yksityisiä palveluita. Tutkimuksessa vammaisneuvoston jäsenten mukaan palveluiden saavutettavuudessa sekä esteettömyydessä on kehitettävää. Palveluiden saatavuus tulee vammaisneuvoston jäsenten mukaan taata kaikille kaupunkilaisille. Palveluiden säilyttäminen koetaan tärkeäksi myös kaupungin taajamissa. Palveluiden suunnittelussa ja toteuttamisessa tulee entistä paremmin huomioida ne ihmiset, joiden kyky toimia on rajoittunut.

Vammaisten kulttuuriviikko tulee säilyttää koko kaupungin eri alueilla (mm. Äetsä, Mouhijärvi, Suodenniemi ja Kii-koinen).

Toivomme Kirja kotiin – palvelua laajennettavan koko kaupungin alueelle.

Lääkärin vastaanotolle on päästävä nopeammin ja joustavammin. Lääkäriajan tulisi olla joustava asiakkaan tarpeiden mukaan. 15 min vastaanottoaika on liian lyhyt mm. monisairaille ja ikääntyville ihmisille.

Haarnin (2006, 46) mukaan vammaiset henkilöt ovat eriarvoisessa asemassa palvelujen saannin suhteen. Vammaisten henkilöiden palvelun tarvetta ei ole riittävästi kartoitettu. Palvelun tarve saattaa olla huomattavasti erilainen kuin saatavilla oleva palvelu tarjoaa, sekä osa palveluntarpeesta saattaa olla piilossa. Palveluja ei myöskään tuoteta riittävästi asiakkaiden tarpeita vastaamaan. Esimerkiksi tulkitsevaa ja ohjaavaa palvelua tarvitaan erilaisissa tilanteissa.

Tutkimuksessa vammaisneuvoston jäsenet kokevat palvelut yleisinä sekä järjestelmäkeskeisinä. Vammaisneuvoston jäsenet nostavat tutkimuksessa kehittämistarpeeksi yksilölliset palvelut. Hoito- ja palvelusuunnitelmissa asiakkaiden tarpeiden huomioiminen on vammaisneuvoston jäsenten mielestä ensiarvoisen tärkeää. Lisäksi terveystarpeiden järjestämisestä asiakkaan yksilöllisten tarpeiden mukaan on huolehdittava. Esimerkiksi erityisryhmien tarpeisiin perehtyneiden hoitohenkilökunnan ja lääkäreiden tarvetta tuodaan tutkimuksessa esiin.

Kunnan palveluista myös päiväkotien toiminnassa on haasteita. Tutkimuksessa vammaisneuvoston jäsenet kokevat, että erityistä tukea tarvitsevien lasten sijoittamisessa päiväkotiryhmiin on kehitettävää. Lisäksi ryhmiin tarvitaan vammaisneuvoston jäsenten mielestä riittävästi henkilökuntaa.

Palveluiden rakentaminen järjestelmäkeskeisyydestä yksilökeskeisimmiksi: jokainen asiakas pitäisi huomioida yksilöllisesti ja palveluita rakentaa yksilöllisten tarpeiden näkökulmasta.

Hoito- ja palvelusuunnitelmat tulisi laatia yksityiskohtaisesti siten, että se palvelee asiakkaan tarpeita. Suunnitelmien tarkistus jokaisen asiakkaan tarpeiden mukaan.

Kaikilla erityisryhmillä tulisi olla oma hoitosuunnitelma ja hoitaja, joka on perehtynyt/erikoistunut ko. erityisryhmän tarpeisiin. Yhteydenotto hoitajaan tulisi olla helppoa. Eri sairausryhmille tarvitaan myös erikoistuneita lääkäreitä: diabeetikot, fysiatri, gynekologi jne.

Päiväkotiryhmät eivät saa olla liian suuria. Päiväkotiryhmien koossa huomioitava erityistä tukea tarvitsevien lasten sekä avustajien määrä. Päiväkoteihin tarvitaan sekä ryhmäkohtaisia että henkilökohtaisia avustajia.

8.3 Osallistumisen mahdollistaminen

Tutkimuksessa vammaisneuvoston jäsenet tuovat esille kaikille yhteisen yhteiskunnan rakentamisen tarvetta. Tutkimuksessa korostetaan myös vammaisten henkilöiden osallistumisen mahdollistavia tilaisuuksien järjestämistä. Kaikille yhteisiin tapahtumiin osallistuminen mahdollistetaan vammaisneuvoston jäsenten mukaan avustajien ja tukihenkilöiden avulla. Tutkimuksessa nostetaan kehittämistarpeeksi avustaja- ja tukihenkilötoiminnan organisoiminen.

Alueilla tulevaisuudessa hyvä järjestää yhteisiä tilaisuuksia, joihin myös vammaisilla on mahdollisuus osallistua.

Erityistä tukea tarvitsevien lasten osallistumisen mahdollistaminen yleisille lasten kesäleireille avustajan/tukihenkilön avulla.

Avustaja/tukihenkilötoiminnan organisoimisen kehittäminen. Lähialueen oppilaitosten lähihoitajaopiskelijoiden rekrytointi tukihenkilötoimintaan.

Vammaisten ihmisten osallistumisen mahdollistamisessa merkittäviä tekijöitä ovat Kivistön (2011, 147) mukaan palvelujen riittävyys sekä yhteiskunnan rakenteellinen ja asenteellinen esteettömyys. Palvelujen riittävyys ja sopivuus sekä yhteiskunnan fyysiset rakenteet joko estävät tai edistävät konkreettista osallistumista. Yhteiskunnassa vallitsevat asenteet vaikuttavat puolestaan vammaisten ihmisten osallisuuden kokemukseen yhdenvertaisuuden ja yhteiskuntaan kuulumisen näkökulmasta.

Vammaisten henkilöiden yhteiskuntaan osallistumisessa työllä ja koulutuksella on merkittävä rooli. Tutkimuksessa vammaisneuvoston jäsenet korostavat vammaisten ihmisten opetukseen, koulutukseen ja työnsaantiin liittyviä erityistarpeita. Opetushenkilöstön osaaminen erityislasten opetuksessa on turvattava. Lisäksi opinto-ohjausta tulee kehittää erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeiden mukaisesti. Peruskoulun jälkeinen jatko-opiskelu on vammaisneuvoston jäsenten mukaan järjestettävä myös erityisoppilaiden tarpeiden mukaan.

Henkilökuntaa on koulutettava erityistarpeisiin. Opettajien soveltuvuus/osaaminen huomioitava erityislasten osalta.

Opinto-ohjausta on kehitettävä myös erityistä tukea tarvitseville lapsille. Opinto-ohjauksessa on huomioitava erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeet.

Jatko-opetus on järjestettävä mahdollisuuksien mukaan myös erityisoppilaiden tarpeet huomioiden.

Vamma voi rajoittaa koulutusalan valintaa, toteaa Haarni (2006, 44; 50). Esteettömyys on opiskelijoiden näkökulmasta puutteellista oppilaitoksissa ja korkeakouluissa. Ongelmat esteettömyydessä tai tuen saannin rajallisuus voivat vaikuttaa opiskelualan valintaan. Ammatinvalinnan ohjaus kaipaa myös kehittämistä. Tällä hetkellä ammatinvalinnanohjaus ei aina toteudu tasapuolisesti. Vammaisten henkilöiden koulutustaso jää usein matalammaksi ja ammattien kirjo on vähäisempi kuin väestöllä keskimäärin.

Ahponen (2008, 81) tuo tutkimuksessaan esille ammatinvalinnan vaikeuden, sillä työssä käyvän vammaisen malleja on vähän. Lisäksi saatavilla ei ole kovinkaan paljon tietoa siitä, miten jokin vamma tulevassa työssä haittaa. Ennakkokäsitykset soveltuvista ammateista ohjaavat koulutukseen haikutumista ja suosituksia.

Työllistyminen on Haarnin (2006, 45; 50) mukaan vammaisilla ihmisillä suuri haaste. Erilaisista tukitoimista huolimatta vammaisten henkilöiden työllistyminen on jatkuvasti kasvava ongelma. Vammaisista henkilöistä mittava osa on vailla palkka- ja etenkin kokopäivätyötä. Vain harva työllistyy avoimille työmarkkinoille.

Tutkimuksessa vammaisneuvoston jäsenet ehdottavat kaupungin roolin vahvistamista vammaisten henkilöiden työllistämässä. Kaupungin tulisi vahvemmin rekrytoida vammaisia henkilöitä töihin eri yksiköihinsä sekä omalla esimerkillään motivoida myös muita työnantajia työllistämään. Tutkimuksessa vammaisneuvoston jäsenet korostavat myös joustavan työajan mahdollisuutta vammaisille henkilöille. Nuorten koulutukseen ja työllistymiseen mahdollistavien takuiden on tutkimuksen mukaan koskettava myös vammaisia henkilöitä.

Rekrytointimahdollisuuksien parantaminen esim. osatyökkyisille vammaisille. Kaupunki voisi olla tässä esimerkkinä työllistämällä.

Kaupunki voisi motivoida enemmän työnantajia ottamaan vammaisia henkilöitä ensin työkokeiluun ja sitten työllistämään.

Pitäisi olla mahdollista teettää joustavaa työaikaä sekä tehdä säännöllistä osa-aikatyötä.

Nuorten työllistymis- /koulutustakuun turvaaminen vammaisten henkilöiden kohdalla.

8.4 Tiedottaminen

Tiedottamisessa tulee huomioida vammaisten ihmisten tarpeet. Tutkimuksessa vammaisneuvoston jäsenet korostavat tiedottamisen tärkeyttä. Tiedottamisen eri kanavien käyttämisen lisäksi tiedottamisen ajoituksella on merkitystä. Myös eri palveluiden saatavuudessa tiedottamisella on merki-

tyksensä. Vammaisneuvoston jäsenet tuovat tutkimuksessa esiin mm. kirjaston palveluiden tiedottamisen kehittämistarpeen. Vammaisneuvoston jäsenet korostavat tiedottamisen tärkeyttä kaikille ihmisille.

Tiedotus palveluista ja käytäntöjen muuttamisesta asiakkaille ajoissa.

Tiedonjakamista tarvitaan eri muodoissa, pelkkä sähköinen viestintä ei riitä.

Myös kirjaston tiedottamista äänikirjoista ja elokuvista tulee parantaa.

Kaikille asiakkaille, myös terveille, on tiedotettava mitä mahdollisuuksia on saada avustuksia asuntojen muutostöihin.

Haarni (2006, 32; 49) toteaa, että vammaiset henkilöt tarvitsevat riittävästi tietoa tarjolla olevista mahdollisuuksista ja palveluista. Palveluiden saannissa ja riittävydessä on ongelmia ja eriarvoisuutta ja tiedonsaanti on usein rajallista, koska vammaisille ihmisille sopivaksi muokattua materiaalia on vähän tarjolla. Suomessa on edelleen puutetta sopivasta ja saavutettavasta tiedosta, vaikka esimerkiksi sähköisiä palveluita on kehitetty. Jos vamma haittaa tiedonsaantia, se tekee myös toimimisen hankalaksi. Puutteellisen, pirstaleisen tai hajanaisen tiedon varassa on ongelmallista toimia, osallistua tai hankkia tarpeellisia palveluita.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöhön liittyvällä tutkimuksella haluttiin selvittää vammaisneuvoston jäsenten näkemyksiä palveluiden kehittämistarpeista vammaispoliittisen ohjelman kontekstissa. Tutkimuksen painopisteenä oli tarkastella vammaisten ihmisten kokemuksia siitä, miten palveluja tulisi kehittää.

Tutkimus suoritettiin pienryhmätyöskentelynä, jossa tutkija ja tutkittavat työskentelivät yhdessä virkamiesten aiemmin valmistelemien tekstien pohjalta. Keskustelun avoimuus turvattiin luottamuksellisen ilmapiirin luomisella. Lisäksi pienryhmätyöskentelyihin osallistujissa ei ollut mukana virkamiesten edustajia, jolloin keskustelun ilmapiiri koettiin avoimeksi ja turvalliseksi.

Pienryhmätyöskentely oli vammaisneuvoston jäsenille uusi ryhmätyön muoto. Tämä antoi heille mahdollisuuden osallistumiseen uudesta näkökulmasta. Pienryhmätyöskentelyn etuna oli jokaisen osallistujan äänen kuuleminen sekä osallistaminen.

Pienryhmätyöskentelyyn osallistui yhteensä 6-11 henkilöä, joten osallistujien määrä ei vastannut odotusta. Asian oletettiin olevan tärkeä ja sen

vuoksi myös osallistujia odotettiin olevan enemmän. Tutkimukseen osallistujat pitivät asiaa kuitenkin tärkeänä, joten haasteena oli enemmänkin vammaisneuvoston jäsenten aktiivisuuden puute. Myös uusi työskentelymuoto saatettiin nähdä syynä osallistumattomuuteen.

Tutkimus osoitti, että Sastamalan kaupungin eri palveluissa on kehitettävää vammaisten ihmisten näkökulmasta. Palvelut eivät vastaa vammaisten ihmisten tarpeita. Palvelut koettiin osin liian yleisiksi, jolloin erityisryhmien tarpeita ei ole kyetty ottamaan huomioon. Osin toivottiin kaikille kaupungin asukkaille sopivia, yleisiä palveluita.

Vammaisneuvoston edustajien kehittämistarpeissa korostui palveluiden esteettömyyden ja saavutettavuuden näkökulman huomioiminen. Se, miten hyvin vammaisten ihmisten tarpeet on osattu ottaa huomioon, vaikuttaa palveluiden esteettömyyteen ja saavutettavuuteen. Lisäksi palveluissa tulee huomioida yhdenvertaisuuden ja yhteiskuntaan osallistumisen oikeus myös vammaisilla ihmisillä. Seuraavassa käydään läpi yksitellen keskeisimmät kehittämistarpeet palveluiden esteettömyyden ja saavutettavuuden kontekstissa.

9.1 Tarpeiden huomioiminen

Vammaisneuvoston jäsenet korostivat tutkimuksessa vammaisten ihmisten tarpeiden huomioimista. Vammaisneuvoston jäsenet toivat tutkimuksessa esille, ettei vammaisten ihmisten tarpeita oteta tarpeeksi huomioon palveluissa. Palveluiden tarjoaminen nähdään vammaisten ihmisten näkökulmasta liian yleisellä tasolla. Palveluita kehitetään tutkimuksen mukaan järjestelmäkeskeisesti, jolloin asiakaskeisyys kärsii. Vammaisneuvoston jäsenet haluavat olla mukana suunnittelemassa ja kehittämässä palveluita, jolloin heidän tarpeensa osattaisiin ottaa paremmin huomioon.

Ympäristön asenteiden merkitys tarpeiden huomioimisessa nousee Ahposen (2008, 204) tutkimuksessa esille. Tutkimuksen mukaan vammaiset lapset ja nuoret ovat vaarassa syrjäytyä jo koulussa, mikäli heidän tarpeitaan ei huomata. Koulussa syrjäytyminen aiheuttaa sivullisen aseman omaksumisen myös myöhemmässä elämässä. Vammaisiin henkilöihin sovelletaan usein yhtenäisiä periaatteita, jotka näkyvät esimerkiksi työn tai asumispalvelujen joustamattomuudessa. Ratkaisuissa tulisi pyrkiä normaaliuteen ja nuorten mahdollistaminen yhteiskuntaan osallistumiseen.

Vammaisjärjestöillä on merkittävä rooli vammaisten ihmisten äänen kuulumisessa, Haarni (2006, 42) toteaa. Vammaisjärjestöjen päätehtävänä on vammaisten henkilöiden opastaminen ja tukeminen. Lisäksi vammaisjärjestöillä on yhteiskunnallinen merkitys niin palveluiden kehittämisessä ja tarjoamisessa kuin toimimisessa vammaisten henkilöiden edustajina, näkemysten esiintuojina, etujen ajajina sekä puolestapuhujina. Järjestöillä on huomattava määrä vammaisiin henkilöihin liittyvää tietoa ja osaamista. Järjestöjen asiantuntemusta ja osallistumista ei kuitenkaan hyödynnetä maassamme.

9.2 Yhdenvertaisuuden kokeminen

Tutkimuksessa vammaisneuvoston jäsenet kokivat suurena haasteena yhdenvertaisuuden palveluissa. Palveluiden tarjonnassa tulee tutkimuksen mukaan taata kaikkien kuntalaisten yhdenvertaisuus. Vammaisneuvoston jäsenet toivovat palveluita suunniteltavan ja toteuttavan siten, että se mahdollistaa yhdenvertaisuuden kokemisen myös vammaisille henkilöille. Tutkimuksessa tuotiin esille, että myös vammaisilla ihmisillä tulee olla oikeus samoihin palveluihin kuin valtaväestöllä.

Kansainväliset ja kansalliset periaatteet yhdenvertaisuudesta ja vammaisten oikeuksista ovat yleisesti hyväksytyjä. Ahponen (2008, 204–205) tuo tutkimuksessaan esille, että nuorten arkipäivä osoittaa todellisen elämän eroavan yhdenvertaisuuden ihanteista. Taustalta löytyy yleensä käsitys vammaisuudesta lääketieteellisenä ominaisuutena, jolloin poikkeavuudesta tulee perustelu syrjiville päätöksille. Sitä pidetään niin itsestään selvänä, että kukaan ei kyseenalaista sitä.

Haarni (2006, 48) toteaa myös, että vammaiset kansalaiset eivät ole yhdenvertaisessa asemassa muiden kansalaisten kanssa. Selvityksen mukaan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus ei toteudu kaikilla elämäntilanteilla tai kaikkien vammaisten kohdalla riittävästi. Vammaisen henkilö kohtaa elämässään monenlaisia esteitä, jotka vaikuttavat yhdenvertaisuuden kokemiseen negatiivisesti ja tuottavat syrjäytymistä. Toisaalta vammaiset henkilöt ovat myös keskenään eriarvoisessa asemassa. Yhteiskunnastamme tulee poistaa ja vähentää esteitä sekä luoda toimiva ja yksilöllisesti räätälöity palvelukokonaisuus, jolla taataan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuudet.

9.3 Yhteiskuntaan osallistuminen

Vammaisneuvoston jäsenet toivat tutkimuksessa esille, että esteettömyys ja asiakaslähtöisyys edistävät vammaisten ihmisten osallistumista yhteiskuntaan. Esteettömyys ja asiakaslähtöisyys korostuivat tutkimuksessa palveluiden kehittämishaasteena. Osallistuminen edellyttää palvelujen monipuolista tarjontaa siten, että vammaisten ihmisten osallistuminen on huomioitu. Vammaisneuvoston jäsenet toivat tutkimuksessa esille halukkuutensa osallistua yhteisten tapahtumien ja palveluiden suunnitteluun ja toteutukseen.

Kivistön (2001, 145; 147) tutkimuksessa osallistumista olivat rajoittaneet palveluiden riittävyys sekä ympäristön esteellisyys. Palvelujen riittävyydellä ja yhteiskunnan rakenteellisella ja asenteellisella esteettömyydellä on suuri merkitys vaikeavammaisten osallistumisen mahdollistamisessa. Esteellisyys puolestaan saattaa aiheuttaa puutteita yhdenvertaisuuden kokemisessa ja suoria esteitä itsenäisemmälle elämälle. Tutkimuksessa tuotiin esille, että palvelujen riittävyys ja sopivuus sekä yhteiskunnan fyysiset rakenteet joko estävät tai edistävät vaikeavammaisten konkreettista osallistumista.

Yhteiskuntaan osallistumisen mahdollistamisessa tarvitaan vammaisten henkilöiden yhdenvertaista läsnäoloa yhteiskunnan kaikilla areenoilla ja niillä ta-

pahtuvissa kohtaamisissa. Tärkeintä on mahdollisuuksien olemassaolo, mikä tarkoittaa ihmisten mahdollisuuksia suunnitella, toteuttaa ja muokata itse omaa yksilöllistä elämänpolitiikkaansa. (Kivistö 2011, 166.)

10 POHDINTA

Opinnäytetyö lähti liikkeelle osallistumisesta vammaispoliittisen ohjelman työryhmän kokouksiin. Mielestäni vammaisten ihmisten kuuleminen oli jäänyt aiemmissa kaupungin vammaispoliittisissa ohjelmissa vähälle, joten halusin korostaa heidän näkemystään. Koin, että vammaiset ihmiset ovat tärkeässä roolissa palveluiden suunnittelussa, toteutuksessa ja kehittämässä. Mielestäni vammaisten ihmisten omia tarpeita tulisi enenevässä määrin ottaa huomioon palveluissa.

Sastamalan kaupungissa opinnäytetyön aihe on ajankohtainen. Kaupungissa työtetään parhaillaan omaa vammaispoliittista ohjelmaa, johon sisällytetään palveluiden kehittämistarpeet vammaisneuvoston näkökulmasta. Sastamalan vammaisneuvoston jäsenet ovat tuoneet tutkimuksen eri vaiheissa esille sen, että heidän näkemystensä esiintuominen on ollut todella tärkeää.

Opinnäytetyö on pyritty tekemään eettisesti ja moraalisesti oikein. Tutkimuksen luotettavuutta on lisännyt ryhmätyöskentely, josta kerättiin yhteinen kooste anonyymisti. Luotettavuutta on myös lisätty tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudella. Kaikille vammaisneuvoston jäsenille mahdollistettiin osallistuminen tutkimukseen, jolloin tutkimuksessa ei eroteltu eri vammaryhmiä.

Tutkimuksen toteutus laajensi ja syvensi omia näkökulmiani vammaisten ihmisten tarpeista. Tutkimuksen edetessä pohdin asiakaslähtöisyyden merkitystä myös omassa työssäni. Työskentely vammaisneuvoston jäsenten kanssa yhdessä on antanut uusia näkökulmia omaan työhön sekä vahvistanut ammatillista kasvuani.

Haasteeksi muodostui tutkimusta tehdessäni löytää tutkimusaiheeseen sopivia aiempia tutkimuksia. Kuten aiemmin olen jo todennut, vammaistutkimuksen pirstaleisuus aiheutti haasteita tutkimustiedon löytämiselle. Aiempien vammaistutkimusten kohderyhmänä ovat olleet tietyn vammaryhmän edustajat, jolloin yleisiä vammaisiin ihmisiin koskevia tutkimuksia oli vähän tarjolla. Vammaistutkimuksissa on myös käsitelty hyvin vähän vammaisten ihmisten elinoloja.

Vammaisten ihmisten mahdollisuudet vaikuttaa omaa elämää koskeviin päätöksiin jää usein puolittaisiksi, eikä yksilöllisiä ratkaisuja ole oikein mahdollista toteuttaa. Tutkimuksessa nousi kysymys vammaisten ihmisten mahdollisuuksista vaikuttaa palveluiden suunnitteluun, toteutukseen ja kehittämiseen. Vammaisneuvoston jäsenet kyseenalaistivat virkamiesten halun huomioida vammaisten ihmisten todellisuutta. Epäkohtien korjaamisessa viitataan usein resurssipulaan. Palveluiden esteettömyyteen ja saavutettavuuteen pyrkiminen ei saisi olla kuitenkaan resursseista kiinni, sillä

esteettömän kaupunkiympäristön luominen helpottaa kaikkien kaupunkilaisten asioimista ja osallistumista.

Opinnäytetyön pohjalta työskentelyä on jatkettu sekä vammaisneuvostossa että virkamiesten kanssa järjestetyissä kuulemistilaisuuksissa. Vammaisneuvoston jäsenyhdistykset ovat saaneet kommentoida tutkimuksen aineistosta nousseita kehittämistarpeita oman yhdistyksensä näkökulmasta. Lisäksi virkamiesten kuulemistilaisuuksissa on mahdollistettu vammaisten henkilöiden sekä virkamiesten välinen dialogi. Kuulemistilaisuuksien aiheina ovat olleet palveluiden epäkohdat ja kehittämistarpeet. Virkamiesten ja vammaisten henkilöiden välinen keskustelu on nähty toimivana työskentelymallina myös jatkossa vammaispoliittista ohjelmaa päivitettäessä.

Tutkimus on antanut osallistujille mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa heitä koskeviin asioihin. Osallisuuden mahdollistamisella on vaikutusta niin yksilöön, yhteisöön kuin yhteiskuntaan. Seuraavaksi tutkimuksen merkitystä pohditaan osallisuuden sekä yhteisön ja yhteiskunnan kontekstissa. Lopuksi reflektoidaan tutkimuksen suunnittelua ja toteutusta.

10.1 Osallisuuden mahdollistaminen

Tutkimuksessa käytetty pienryhmätyöskentelymenetelmä antoi mahdollisuuden jokaisen osallistujan osallistumiseen sekä mielipiteen kuulemiseen. Samalla se myös haastoi osallistujat aktiivisuuteen ja läsnäoloon. Tutkimukseen osallistuneet vammaisneuvoston jäsenet osoittautuivat ahkeriksi, innostuneiksi sekä idearikkaiksi. He toivat omalla panostuksellaan vammaisten ihmisten kokemukset näkyviksi sekä vahvistivat oman elämänsä asiantuntijuuden merkitystä.

Tutkimuksessa keskustelun avoimuus ja luotettavuus vahvistivat osallisuutta. Tutkimuksen pienryhmätyöskentelyyn osallistui ainoastaan vammaisjärjestöjen edustajia, joten keskustelua palveluiden kehittämistarpeista käytiin hyvin avoimesti.

Koin pienryhmätyöskentelyllä olleen vaikutusta osallistujien voimaantumiseen. Tutkimuksessa mukana olo on edistänyt osallistujien vaikutusmahdollisuuksia sekä itsetuntoa. Tutkimuksen eri vaiheissa osallistujille on korostettu heidän oman mielipiteensä tärkeyttä ja merkitystä. Kivistön (2001, 164) tutkimuksen perusteella yhteiskunnallinen aktiivisuus ja kolmannen sektorin toimintaan osallistuminen esimerkiksi vammaisjärjestöissä ja -yhdistyksissä voi parhaimmillaan auttaa vammaisia henkilöitä voimaantumaan ja valtautumaan.

Vammaisneuvostoon kuuluminen on osa Kivistön (2001, 164) mainitsemaa yhteiskunnallista aktiivisuutta. Osallistumisen ja erityisesti osallistumisen yhteiskunnalliseen toimintaan, voidaan tulkita kertovan aktiivisen kansalaisuuden kaltaisesta osallisuudesta. Tutkimukseen osallistuminen on lisännyt yhteiskunnallista aktiivisuutta siten, että osallistujat ovat päässeet käsittelemään tutkimuksessa yhteiskunnallisia teemoja. Lisäksi tutkimukseen osallistumalla on osoitettu aktiivisen kansalaisuuden piirteitä.

10.2 Yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen merkitys

Tutkimus antoi myös vammaisneuvoston jäsenille mahdollisuuden osallistua ja kuulua yhteiskuntaan. Koin tutkimuksellani olevan merkitystä sekä yhteisöllisesti että yhteiskunnallisesti. Vammaisneuvoston tehtävänä toimintasääntöä (Vammaisneuvosto n.d.) mukaillen on tehdä aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja vammaisten kansalaisten osallistumismahdollisuuksiin ja tasa-arvoon liittyviin kysymyksiin. Vammaisneuvostolla on itsessään yhteisöllinen sekä yhteiskunnallinen merkitys. Tätä merkitystä kokemukseni mukaan tutkimus oli vahvistamassa.

Tutkimuksen aineistoa on käsitelty edelleen sekä vammaisneuvostossa että virkamiesten kanssa. Aineiston jatkoystävällisyys korostaa tutkimuksen yhteisöllistä ja yhteiskunnallista merkitystä. Vammaisneuvoston kuuleminen on haluttu ottaa huomioon Sastamalan kaupungin vammaispoliittisessa ohjelmassa, mikä on yhteiskunnallisesti merkittävää.

Tutkimuksessa nousi esiin kysymys vammaisten ihmisten vaikuttamismahdollisuuksista, joita jo aiemmin avasin. Tutkimukseen osallistuneet vammaisneuvoston jäsenet toivoivat, että heitä kuultaisiin enemmän kaupungin palveluiden kehittämiseksi. Tutkimuksessa nostettiin merkittäväksi tekijäksi kaikille kaupunkilaisille sopivat palvelut, joissa huomioitaisiin kaikkien ihmisten yhdenvertaisen osallistumisen tarpeet.

Yhteiskunnassa on vielä paljon tehtävää saavuttaakseen kaikille yhdenvertaisen osallistumisen tavoitteen. Haarni (2006, 44) tuo selvityksessään esille, ettei vammaisten henkilöiden asema ole yhdenvertainen muun väestön kanssa. Lisäksi vammaisten henkilöiden tarpeita ei ymmärretä riittävästi; asenteellisuutta esiintyy vielä sekä palveluiden tarjoajien että muiden ihmisten joukossa.

10.3 Tutkimuksen arviointi

Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä on ollut tutkimuksen luonteeseen sopivin menetelmä. Kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä tehty tutkimus on antanut hyvät mahdollisuudet tutkia vammaisten ihmisten asettamia merkityksiä omalle elämälleen. Näitä merkityksiä on ollut mahdollista tutkia suoraan vammaisten ihmisten parissa.

Tutkimuksen kannalta toimiminen ryhmässä antoi itselle kokemuksellista tietoa. Kuitenkin toiminnan käytännön toteuttaminen esti täysipainoisen havainnoimisen. Toimin pienryhmätapaamisissa myös keskustelupöydän puheenjohtajana silloin, kun osallistujia oli vähemmän. Tällöin mahdollisuuksia toisen pienryhmän havainnointiin oli niukemmin.

Tutkimusmateriaalia kertyi mielestäni tutkimuskysymyksiin nähden riittävästi. Materiaalin käsittelemisessä haasteena oli aineiston hajanaisuus. Tutkimusmateriaali oli kerätty valmiin prosessimallin mukaan, josta aineistoa lähdettiin teemoittelemaan ja ryhmittelemään kehittämistarpeita vastaaviksi.

Tutkimusmenetelmänä käytetty pienryhmätyöskentely oli haastava. Pienryhmätyöskentelyn etuna koin osallistujien mielipiteen ilmaisun sallimisen. Osa pienryhmätyöskentelyyn osallistujista koki menetelmän työläänä, sillä se vaati jokaisen osallistumista. Haastavuus ilmeni myös osan osallistujien itsensä aliarvioimisena, sillä he kokivat, ettei heillä ole tarpeeksi kokemusta kommentoimaan palveluita. Suurin osa osallistujista piti menetelmää kuitenkin sopivana työskentelymuotona, sillä he saivat itse osallistua aineiston sisältöön.

Tutkimusta tehdessä yllättävintä oli tutkimukseen osallistujien määrän pienuus. Odotin suurempaa osallistujamäärää, koska koin aiheen hyvin ajankohtaiseksi. Tutkimukseen osallistuneet vahvistivat kokemukseni aiheen ajankohtaisuudesta ja lisäksi he kokivat aiheen itselleen tärkeäksi.

Tutkimus rajattiin koskemaan yhden kaupungin vammaisneuvoston näkemyksiä ja kokemuksia, joten tuloksista ei voida vetää yleistäviä, koko Suomea koskevia johtopäätöksiä. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa vammaisneuvoston jäseniltä hyödynnettäväksi Sastamalan kaupungin palveluiden kehittämiseen. Tutkimusaineistoa on käytetty jatkotyöskentelyn materiaalina, mikä osoittaa sen hyödyllisyyden koko kaupunkia käsitävässä vammaispoliittisessa ohjelmassa.

Tutkijana esitin tuloksissa rehellisesti vammaisneuvoston jäsenten esittämiä kehittämistarpeita nostoen niistä esiin asioita, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiin. Kirjasin pienryhmätyöskentelyn tulokset sanatarkasti muistiin ja esitin tutkimusraportissa tulkintojeni vahvistukseksi suoria lainauksia vammaisneuvoston jäsenten kommenteista. Tutkimustulokset on käsitelty luottamuksellisesti eikä tuloksissa käytetystä tiedosta ole tunnistettavissa työskentelyyn osallistujia.

Tutkimuksen tekeminen on osoittanut sen, että sosiaalialalla asiakkaan kuuleminen on tärkeää. Sosiaalialan työntekijöinä emme voi olettaa tietävämme asiakkaan tarpeita. Tutkimuksen myötä saadaankin kattavaa tietoa kohderyhmän omista tarpeista. Tutkimuksen viestinä onkin, että on tärkeää kuunnella vammaista ihmistä itseään.

LÄHTEET

Ahponen, H. 2008. Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen. Yksilöllinen ja erilainen elämäntyyli. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 94:2008. Helsinki: Kela.

Alasaari, A., Järvinen, K. & Levonen, M. 2011. Vammainen yhteiskunnassa. Opinnäytetyö. Hoitotyön koulutusohjelma. Hoitotyön suuntautumisvaihtoehto. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Viitattu 4.10.2013. <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/28633/alasaari.jarvinen.levonen.pdf?sequence=1>

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. 8. painos. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.

Euroopan komission tiedonanto 21.11.2001. Eurooppalaisen elinikäisen oppimisen alueen toteuttaminen. Viitattu 10.9.2013. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0678:FIN:FI:PDF>

Haarni, I. 2006. Keskenikäistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 6:2006. Helsinki:Stakes.

Harju, A. 2004. Aktiivisten kansalaisten Suomi. Keskustelunavaus järjestöllisen koulutuksen tehostamisesta. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma. Oikeusministeriön julkaisuja 11:2004. Helsinki: Oikeusministeriö.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. uud. p. Helsinki: Tammi.

Häkkiä, K. 2009. Vammaiset, pitkäaikaissairaat ja mielenterveyskuntoutajat. Teoksessa Särkelä, M., Viander, R., Häkkiä, K. & Blomqvist, J. (toim.) Jokainen on kansalainen. Huono-osaisten osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus. Jyväskylän yliopisto, 65–90. Viitattu 11.5.2013. http://kans.jyu.fi/tutkimuksia/copy_of_aineistot/esitysaineistoja/JokainenOnKansalainen2009.pdf/view

Juhila, K. 2002. Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa Juhila, K., Forsberg, H. & Roivainen, I. (toim.). Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 11–19.

Kivistö, M. 2011. Henkilökohtainen apu ja monimuotoinen osallisuus. Tutkimus vaikeavammaisten osallistumisesta ja osallisuudesta. Ammatillinen lisensiaatin tutkinto. Sosiaalityön erikoistumisopinnot. Hyvinvointipalvelujen koulutusohjelma. Lapin yliopisto. Viitattu 9.9.2013. <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/76774/Kivist%C3%B6.Mari.pdf?sequence=1>

Koskiahho, B. 2002. Onko osallisuus vahvaa demokratiaa? Maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisesta. Teoksessa Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (toim.). Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus, 36–57.

Kumpuvuori, J. & Högbacka, M. 2003. Vammaisten henkilöiden ihmisoi-
keudet Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 10:2003. Hel-
sinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kupias, P. 2007. Kouluttajana kehittyminen. Helsinki: Yliopistopaino.

Nivala, E. 2006. Kunnon kansalainen yhteiskunnan kasvatuksellisena
ihanteena. Teoksessa Kurki, L. & Nivala, E. (toim.) Hyvä ihminen ja kun-
non kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tam-
pere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 25–113.

Peltola, L. 2010. Osaamisen johtamista tarralapuilta toimenkuviksi. Opin-
näytetyö (YAMK). Palveluliiketoiminnan koulutusohjelma. Restonomi
(ylempi AMK). Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 26.11.2012.
https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/16437/Peltola_Liisa.pdf?sequence=1

Repo, M. Historiasta nykypäivään. Teoksessa Malm, M., Matero, M., Re-
po, M. & Talvela, E-L. (toim.) Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön
perusteet. Helsinki: WSOY, 13–32.

Suomen . perustuslaki. nro 731/1999. 11.6.1999. Finlex. Viitattu
10.9.2013. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.
Helsinki: Tammi.

Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön jul-
kaisuja 4:2010. Helsinki: Yliopistopaino.

Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006. Sosiaali- ja terve-
ysministeriön julkaisuja 9:2006. Viitattu 14.12.2012.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=D LFE-3655.pdf&title=Valtioneuvoston_selonteko_vammaispolitiikasta_2006_fi.pdf

Vammaisilla on yhdenvertaiset oikeudet. 2010. EU:n vammaisstrategia
2010–2020. Euroopan komissio: Euroopan unioni. Viitattu 17.7.2013.
<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=6287&langId=fi>

Vammaisneuvosto. Sastamalan kaupungin verkkosivut. Viitattu
20.10.2012.
http://www.sastamalankaupunki.fi/sastamala/sivu.tmpl?sivu_id=6450

Vammaisten osallisuus. EU:n strategia yhdenvertaisten mahdollisuuksien edistämiseksi. 2007. Euroopan komissio: Euroopan yhteisöt. Viitattu 11.9.2013.

<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=1976&langId=fi>

Vehmas, S. 2004. Yksilön vai yhteisön vika? – vammaisuus-käsitteen moraalifilosofista tarkastelua. Teoksessa Karjalainen, V & Vilkkumaa I, (toim.) Kuntoutus kanssamme – ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki:Stakes, 41–47.

Vehmas, S. 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus kirja.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

WHO. 1985. International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps: ICIDH. Käänt. Työterveyslaitos. Vaurioiden, toiminnanvaja-
uksien ja haittojen kansainvälinen luokitus: ICIDH. Helsinki:
WHO/Työterveyslaitos.

WHO. 2001. International classification of functioning, disability and health: ICF. Geneve: World Health Organization. Käänt. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Toimintakyvyn, toiminnan rajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus: ICF. Helsinki: WHO/Stakes.

YK: n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. 2012. Helsinki: Suomen YK-liitto. Viitattu 9.9.2013.

http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/ykn_vammaissopimus_uudistettu_painos_2012.pdf